

Melanchton

2/2009

Spravodaj Združenia evanjelických duchovných ECAV na Slovensku

Téma: Večera Pánova

IMPRESSUM

Melanchton:

spravodaj Združenia evanjelických duchovných ECAV na Slovensku

Vychádza: nepravidelne pre vnútornú potrebu ZED

Redakčná rada: Výbor ZED

Adresa redakcie: Mgr. Martin Šefranko
Konventná 11, 811 03 Bratislava
č. tel.: 02/5464 1407, 0902/673 515
e-mail: sefrankom@gmail.com

Adresa administrácie: Mgr. Marek Cingel
Veličná 108, 027 54
č. tel.: 043/5882302, 0908/368889
e-mail: marecing@centrum.sk

Bankové spojenie: VÚB a. s., pobočka Poprad, expozitúra Svit

Eurové konto: 1679953055/0200

Devízové konto: 1679809555/0200

Grafická úprava: Art AIR Center Dolný Kubín

Tlač: Pelprint Dolný Kubín

Náklad: 450 ks

OBSAH

ÚVODNÍK	3
• Božidara Bašková	
K TÉME	3
Akou úžasnou, vzácnu a útechyplnou vecou je spoveď	
• Tomáš Gulán	
K TÉME	6
Podnety pre našu spovednú prax alebo	
Nespedáme sa iba "zo zbožnosti"?	
• Martin Šefranko	
MODLITBA	8
Vyznanie (kajúca modlitba)	
• Martin Šefranko	
K TÉME	9
Eucharistia a spoveď	
• Katarína Valčová	
K TÉME	13
Kto je Kristovo telo a pije jeho krv zostáva v Kristovi	
a Kristus v ňom	
• Lubomír Batka	
K TÉME	15
Večera Pánova dvakrát ročne, raz mesačne či každú	
nedeľu? Vždy na Službách Božích, pred nimi či po nich?	
• Ján Grešo	
K TÉME	18
Prečo to inde vedia kratšie?	
• Ondrej Kalárovský	
PREČÍTALI SME SI	19
K TÉME	20
Večera Pánova a cirkevná disciplína	
• Ján Meňky	
LITURGIKA	20
Kresťanské Služby Božie v prvých troch storočiach	
nášho letopočtu - židovské bohoslužby a ich vplyv	
na kresťanskú liturgiu	
• Katarína Valčová	
PREDSTAVUJEME	24
ZED Považského seniorátu (POS)	
AKTUÁLNE	26
K cirkevnému nariadeniu č. 2/97	
O služobných povinnostiach kňazov a diakonov	
• Ján Bunčák	
TIP NA ČÍTANIE	27
Nebuďme primitívni vo vlastnom historickom dome	
• Martin Šefranko	
RECENZIA	28
Dejiny etického myslenia v Európe a USA	
• Marián Čop	
Z TVORBY SLOV. EVANJ. DUCHOVNÝCH	30
Keď chýbajú slová (kniha modlitieb)	
HUMOR JE BOŽÍ DAR	30
STALO SA	31
Stretnutie seniorátnych predsedov ZED s Výborom ZED	
• Viktor Sabo	
ZRNKÁ MÚDROSTI	31

• ÚVODNÍK

Milí bratia farári, milé sestry farárky,

otvárate druhé číslo časopisu Melanchton, ktoré je zamerané na spoveď a Večeru Pánovu.

Čo nové môže na túto tému Melanchton priniesť? Veľa podnetných myšlienok autorky a autorov, ktoré nás inšpirujú k hlbšiemu štúdiu, ale aj k zaujatiu vlastného postoja a v neposlednom rade k tolerancii a akceptovaniu názorov, ktoré nie vždy musia korešpondovať s tým naším osobným. Niektoré príspevky sú zamerané historicky, ale je v nich aj prepojenie s prítomnosťou, iné nám ponúkajú praktické či osobné pohľady. Zaujímavý je aj názor rímsko-katolíckeho kňaza na danú tému. Zrkadlo nám nastavuje Vyznanie (Kajúca modlitba), ktoré odhaľuje aj naše tmavé zákutia.

Aj v tomto čísle nahliadneme do života ZED v seniorátoch, tento raz navštívime Považie. Recenzie nám bližšie približujú knižné tituly, ktoré stojí za to si prečítať. A napokon, diskusiu by mohol rozprúdiť výstižný príspevok na tému pracovnoprávných vzťahov.

Verím, že Vás celé druhé číslo Melanchtona obohatí. K tomu Vám prajem otvorenú myseľ aj srdce!

Za redakčnú radu:

Mgr. Božidara Bašková (bbaskova@seznam.cz)
Autorka je ev. farárkou v Kšínne
a podpredsedníčkou ZED ECAV za ZD

• K TÉME

... Akou úžasnou, vzácnu a útechyplnou vecou je spoveď...

Namiesto mojich úvah o spovedi ponúkam text Martina Luthera - *Krátke napomenutie ku spovedi* - ktorý je záverečnou časťou *Veľkého katechizmu*. Je veľkou škodou, že v slovenskom preklade Symbolických kníh je tento text vynechaný.¹ V takom krátkom texte je totiž nelen mnoho podnetov na zamyslenie, ale tiež vyvrcholenie celej teologickej práce v Katechizme ako celku. Práve tu Luther zhrňa celý teologický argument Katechizmu v posune:

1. od obvinenia z hriechosti prostredníctvom zákona (Dekalóg)
2. cez zvesť o milosti (Krédó a Modlitba Pánova)
3. až po zhmotnenie milosti pre konkrétneho hriechníka v prislúžení sviatosti (Krst, Večera Pánova, Spoveď).

Tu už Luther bezpodmienečne zvestuje a táto zvesť sa práve v záverečných stranách Katechizmu stáva plne aktuálnou a neodolateľne dobrou novinou, na ktorú človeku neostáva nič iné iba chvála a vďakyvzdanie (odsek 35).

Medzi podnety do dnešnej diskusie v slovenskom evanjelickom kontexte určite patria tieto Lutherove dôrazy spovede:

- to, čo nás ako kresťanov pred Bohom spája, je verejné uznanie, že sme hriešni, a prosba o milosť (a preto všetky kresťanské stretnutia musia začínať Kyrie/konfiteorom) (9)
- spoveď je predovšetkým evanjeliom a jej zmyslom je výlučne útecha a posilnenie svedomia (4) a našou povinnosťou je predovšetkým komunikovať evanjeliový charakter spovede (22)
- moje vyznanie je marginálne a totálne dominantné je dielo, ktoré koná Boh, keď mi odpúšťa (dáva rozhrešenie) moje hriechy prostredníctvom slova z úst iného človeka (15, 18)

¹ Pravdepodobným dôvodom je, že Luther ho pridal až v neskorších vydaniach Katechizmu, prvýkrát v roku 1529 a text sa nenachádza v Jenskome vydaní Symbolických kníh. No Luther ho do Katechizmu nie nadarmo začleňuje, ako bude jasné z nasledovného teologického hodnotenia.

- ak si kresťan, a teda poznáš dar, ktorý ti je v spovedi dávaný, s radosťou budeš pristupovať a budeš vyhľadávať spoveď, a to dokonca veľmi často (23, 27, 28, 30, 31)
- popri komunitnom vyznaní hriechov sme pozvaní, aby sme si navzájom (ako laici) udeľovali rozhrešenie od hriechov (a teda nielen vyznávali hriechy, ale ako brat bratovi aj udeľovali rozhrešenie) (14)

Krátke napomenutie ku spovedi

⁽¹⁾ Čo sa týka spovede, vždy sme učili, že by mala byť dobrovoľná a mala by byť očistená od všetkého pápežského tyranstva. Boli sme oslobodení od tohto útlaku a od všetkej neznesiteľnej ťarchy, ktorú uvalil na kresťanské spoločenstvo. Až dodnes totiž nikdy neexistoval taký utlačujúci zákon ako ten, ktorý nútil každého ísť ku spovedi pod hrozbou najväčšieho smrteľného hriechu. ⁽²⁾ Naviac ešte, preveľmi zaťažoval a mučil svedomia vymenovávaním všetkých možných hriechov, takže nikto nebo schopný dostatočne čisto sa spovedať. ⁽³⁾ Najhoršie však je, že nikto neučil ani nerozumel tomu, čím spoveď je a aká je veľmi potrebná a útechyplná. Práve naopak, urobili z nej číre trápenie a pekelné muky, keďže sa ľudia museli spovedať, i keď nič nenávideli viac. ⁽⁴⁾ Tieto tri veci boli teraz odstránené a urobené dobrovoľnými, takže môžeme vyznávať hriechy bez nútenia a strachu, sme oslobodení od tyranie vymenovať všetky hriechy do najmenších podrobností, a nakoniec, môžeme vedieť, aká prospešná je spoveď na útechu a posilnenie svedomia.

⁽⁵⁾ Toto už dnes každý vie. Nanešťastie, ľudia to, tak sa zdá, vedia až priveľmi dobre: robia si, čo len chcú a zneužívajú svoju slobodu a správajú sa, akoby už viac vôbec nepotrebovali a nemali pristupovať ku spovedi. Človek totiž ľahko rozpozná, využije a chopí sa toho, čo je v evanjeliu jemné a príjemné. No tieto prasce, ako som už povedal, si nezaslúžia evanjelium, ani žiadnu jeho časť. Nech radšej zostanú pod pápežom a nech sú trápení a nútení spovedať sa, postíť sa, atď., ešte väčšmi ako predtým. Nikto, kto neverí evanjeliu a nežije podľa neho a nekoná to, čo by kresťan mal, by nemal mať žiadne z dobrodení evanjelia. ⁽⁶⁾ Čo by sa stalo,

ak by si si chcel užívať dobrodenia evanjelia, no nič by si s tým neurobil, ani by si si evanjelium vôbec nevšimál? Takýmto ľuďom nepatrí naše zvestovanie, ani nemajú naše povolenie mať účasť na našej slobode; radšej nech ich pápež a jeho vlastní privedú do podriadenosti a nech ich núti ako pravý tyran. Lotri, ktorí neposlúchajú evanjelium, si nezaslúžia nič iné ako žalárniku, ktorý je takýmto Božím diablom a katom. ⁽⁷⁾ Tým však, ktorí evanjelium s radosťou počúvajú, musíme neustále kázať – napomínať, povzbudzovať, a presvedčať ich – aby nepohrdali takým vzácnym a útechyplným pokladom, ktorý evanjelium dáva. Preto chceme povedať niečo o spovedi, aby sme poučili a napomenuli jednoduchých ľudí.

⁽⁸⁾ Na úvod, popri spovedi, o ktorej tu hovoríme, sú ešte dva druhy, ktoré majú plné právo nazývať sa všeobecnou kresťanskou spovedou. Mám tu na mysli prax osobného vyznávania (hriechov) Bohu a osobného vyznávania bližnému, prosiac o odpustenie. Tieto dve sú zahrnuté v Modlitbe Pánovej, kde hovoríme: „Odpusť nám naše viny, ako aj my odpúšťame vinníkom svojim,“ atď. ⁽⁹⁾ Vskutku celá Modlitba Pánova nie je ničím iným ako takýmto vyznaním/spovedou. Veď čím iným je naša modlitba ako vyznaním, že ani nemáme, ani nekonáme to, čo máme, a prosbou o milosť a radosťné svedomie? Tento druh vyznania sa musí diať neprestajne, kým žijeme. Lebo toto je podstatou pravého kresťanského života – uznať, že sme hriešni a prosiť o milosť.

⁽¹⁰⁾ Podobne, druhé vyznanie, ktoré všetci kresťania činia voči svojmu bližnému, je tiež zahrnuté v Modlitbe Pánovej. Predtým, ako prichádzame k Bohu a prosíme o odpustenie, máme si vzájomne vyznávať svoju vinu a vzájomne si odpúšťať. Takže, každý z nás je druhému dlžníkom; preto máme a smieme vyznávať v prítomnosti všetkých, a nik nemá dôvod obávať sa pred druhým. ⁽¹¹⁾ Lebo je pravdou, čo hovorí príslovie: „Ak je spravodlivý jeden, tak potom sú všetci“; avšak nik sa nespráva voči Bohu či bližnému tak, ako by sa mal. Taktiež, popri sumári všetkých našich hriechov sú tu ešte jednotlivé hriechy, keď niekto nahneval druhého a potrebuje požiadať o odpustenie. ⁽¹²⁾ V Modlitbe Pánovej tak máme dvojité rozhrešenie: odpustené sú aj naše hriechy voči Bohu, aj naše

hriechy voči bližnému, keď odpúšťame našim bližným a zmiernujeme sa s nimi.

⁽¹³⁾ Popri tomto verejnom, každodennom a nevyhnutnom vyznaní (hriechov) tu je ešte tajné vyznanie, ktoré sa deje osobne v prítomnosti jedného brata či sestry. Toto sa deje, keď nás nejaká konkrétna vec ťaží a na nás útočí, zožiera nás, až kým vôbec nemáme pokoja a oslabujeme vo viere. Vtedy – kedykoľvek a akokoľvek často – môžeme zložiť svoje starosti pred bratom, hľadajúc radu, útechu a posilu. ⁽¹⁴⁾ Takýto druh vyznania nie je obsiahnutý v prikázaniach, ako tomu bolo pri predošlých dvoch, ale je ponechaný na naše využívanie podľa vlastnej potreby. A tak, Božím ustanovením dal sám Kristus slová rozhrešenia do úst svojej kresťanskej komunity a prikázal nám, aby sme si navzájom udeľovali rozhrešenie od hriechov. (Mt 18,15-19) Ak existuje teda srdce, ktoré cíti svoj hriech a túži po úteche, tu má isté útočisko, kde nachádza a počúva Božie Slovo, veď prostredníctvom človeka Boh rozvzuje a rozhrešuje od hriechu.

⁽¹⁵⁾ Všimni si teda, ako som často hovoril, že spoveď pozostáva z dvoch častí. Tou prvou je naše dielo a skutok, keď žalostím nad svojím hriechom a túžim po úteche a obživení pre svoju dušu. Druhou je dielo, ktoré koná Boh, keď mi odpúšťa (dáva rozhrešenie) moje hriechy prostredníctvom slova z úst iného človeka. Toto je nekonečne veľká a vzácna vec, ktorá robí rozhrešenie takým úžasným a útechyplným. ⁽¹⁶⁾ V minulosti sme kládli všetok dôraz iba na náš skutok a zaujímali sme sa iba o to, či sme sa dostatočne čisto spovedali. Takú nevyhnutnú druhú časť sme si nevšimli a ani sme ju nezvestovali; bolo to, akoby naša spoveď bola iba dobrým skutkom, ktorým sme mohli Bohu zadosťučiniť. Kde sa spoveď neudiala dostatočne a podľa presného poriadku, bolo nám povedané, že rozhrešenie nebolo platné a hriech nebol odpustený. ⁽¹⁷⁾ Ľudia teda boli hnaní k bodu, v ktorom si každý zúfal nad nemožnosťou vyznať dostatočne čisto (čo bolo, samozrejme, nemožné), a ani jedno svedomie necítilo pokoj a nemalo dôveru v rozhrešenie. Vzácnu spoveď tak spravili nielen nepotrebnou, ale tiež ťarchou a horkosťou a slúžila na škodu a zničenie duší.

⁽¹⁸⁾ Mali by sme si teda dať dobre záležť

a jasne tieto dve časti oddeľovať. Len malú hodnotu by sme mali priradiť nášmu konaniu, avšak vyvyšovať a oslavovať by sme mali Božie Slovo. Ku spovedi by sme nemali pristupovať tak, akoby sme ňou pred Bohom chceli vykonať úžasný skutok; ale tak, aby sme od Neho iba prijímali a dostávali. Nech ti ani nenapadne prísť a hovoriť, aký si dobrý či zlý. ⁽¹⁹⁾ Ak si kresťanom, už to dobre viem; ak nie si, viem to o to viac. Musíš to ale robiť z tohto dôvodu: lamentovať nad svojou núdzou a nechať si dať pomôcť, aby si tak mohol nadobudnúť radosťné srdce a svedomie.

⁽²⁰⁾ Nik ťa nemusí hnať ku spovedi tým, že by ju prikazoval. Práve naopak; veď ako hovoríme: Ktokoľvek je kresťanom alebo by ním chcel byť, tu má hodnovernú a bratskú radu, aby išiel a nadobudol tento prebohatý poklad. Ak nie si kresťanom a netúžiš po takejto úteche, zanechávame ťa v moci iného. ⁽²¹⁾ Takto úplne rušíme pápežove tyranstvo, príkazy, a nútenie; to preto, lebo ich vôbec nepotrebuje. Lebo, ako som už povedal, my učíme takto: Nech tí, ktorí nepristupujú ku spovedi dobrovoľne a kvôli rozhrešeniu, radšej na ňu úplne zabudnú. Áno, a nech tí, ktorí pristupujú v dúfaní v čistotu vlastného vyznania, nech radšej nepristupujú. ⁽²²⁾ Teba však napomíname, aby si sa spovedal a vyjadril svoje potreby; nie však na to, aby si tým vykonal skutok, ale aby si počul, čo ti Boh chce povedať. Slovo rozhrešenia, tak hovorím, je tým, na ktoré by si sa mal upriamiť, vyvyšuj ho a ceň si ho ako veľký a úžasný poklad, ktorý je prijímaný so všetkou chválou a vďačnosťou.

⁽²³⁾ Ak by toto všetko bolo jasne predstavené, a navyše, ak by boli zreteľne vyjasnené potreby, ktoré nás majú viesť a nabádať ku spovedi, nebola by žiadna potreba nútenia či sily. Kresťanov by presvedčilo ich vlastné svedomie, boli by úplne nedočkaví a radovali by sa a správili sa ako bedári, úbohí žobráci, ktorí počujú, že bohatý dar peňazí a šiat sa na nejakom mieste rozdáva; nepotrebovali by ani drába, ktorý by ich nútil a bil, sami by utekali, ako najrýchlejšie vedia, aby sa aj im ušlo z toho daru. ⁽²⁴⁾ Predstavme si však, že by sa pozvanie zmenilo na príkaz, že všetci žobráci musia dobehnúť na určité miesto, bez udania dôvodu a bez toho, že by im povedali, čo majú hľadať, či čo dostanú. Ako by potom išli títo žobráci, ak

len nie so šomraním, bez očakávania daru, iba ukazujúc, akí sú chudobní a úbohí? Nevzišlo by z toho ani potešenie, ani radosť, ale iba veľká nevrost voči príkazu.

⁽²⁵⁾ Tak isto pápežovi kazatelia v minulosti mlčali o týchto úžasných a bohatých milodaroch a o tomto neopísateľnom poklade; jednoduchou ľuďi nahnali na hromadu, aby im ukázali, akí sú nečistí a špinaví. Kto vôbec išiel v takých podmienkach ku spovedi dobrovoľne? ⁽²⁶⁾ My, na druhej strane, nehovoríme, že človek by sa mal pozeráť na to, aký je znečistený, alebo sa zaoberať svojím stavom. Nie, my dávame túto radu: Ak si chudobný a úbohý, potom choď a využij liečiaci liek. ⁽²⁷⁾ Tí, ktorí cítia svoju úbohosť a potrebu, bezpochyby budú mať túto túžbu po spovedi, takže k nej budú bežať s radosťou. Avšak tí, ktorí ňou pohrdajú a neprichádzajú z vlastného popudu, tí nech idú svojou vlastnou cestou. Mali by však vedieť, že ich za kresťanov nepovažujeme.

⁽²⁸⁾ My teda učíme o tom, akou úžasnou, vzácnou a útechyplnou vecou je spoveď, a napomínáme, aby sa nepohrdalo takým vzácnym požehnaním, hlavne keď vezmeme do úvahy našu veľkú núdzu. Ak si kresťan, v ničom z tohto nepotrebuješ ani moje nútenie, ani pápežov príkaz, ale prinútiš sám seba, pôjdeš a budeš ma žiadať, aby si mohol mať na tom účasť. ⁽²⁹⁾ Avšak, ak spovedou pohrdaš a pyšne sa jej nezúčastňuješ, potom nevyhnutne dochádzame k záveru, že nie si kresťanom a ani by si nemal prijímať sviatosť. To preto, lebo pohrdaš tým, čím by žiaden kresťan nemal pohrdať a dokazuješ, že u teba nemôže dôjsť k odpusteniu hriechu. Je to tiež jasným znamením, že pohrdaš evanjeliom.

⁽³⁰⁾ V skratke, nechceme mať nič dočinenia s nútením. Avšak, ak niekto nenačúva a pohrda naším kázaním, nechceme mať s takýmto človekom, ktorý nemá účasť na evanjeliu, nič dočinenia. Ak si kresťanom, rád budeš ku spovedi bežať aj sto míľ, a to nie z donútenia, ale ty sám budeš nútiť nás, aby sme ju ponúkali.

⁽³¹⁾ Lebo tu musí byť nútenie obrátené; to my sme tí, ktorí musíme byť pod príkazom a ty musíš prichádzať v slobode. My nikoho nenútime, my sme tu povinní tak, ako sme povinní zvestovať a prislúchovať sviatosť.

⁽³²⁾ A tak, keď ťa napomínam ku spovedi,

nerobím nič iné, ako že ťa napomínam byť kresťanom. Ak ťa privediem k tomuto bodu, privedol som ťa tiež ku spovedi. Lebo tí, ktorí skutočne chcú byť správnymi kresťanmi a oslobodení od svojich hriechov a ktorí chcú mať radosťné svedomie, tí už skutočne žijú a túžia. Siahajú po chlebe ako prenasledovaná zver, spaľovaná horkom a smädou, ⁽³³⁾ ako hoví Žalm 42, (1): Ako laň dychtí po živej vode, tak dychtí moja duša po tebe, Bože.“ To znamená, ako laň očakáva a túži po čerstvej vode, tak ja túžim a chvejem sa po Božom Slove, rozhrešení, sviatosti, atď. ⁽³⁴⁾ Takto by, ako vidíš, bola spoveď správne vyučovaná a túžba a láska k nej by vzbĺkla, až by ľudia bežali, aby sa im jej dostalo. Pápežencov nechávame, aby sa trápili a mučili a tých, ktorí pohrdajú takýmto pokladom, aby sa z neho vylučovali. ⁽³⁵⁾ Avšak, čo sa týka nás, pozdvihnime svoje ruky v chvále a vdakyzdani Bohu, že sa nám dostalo tohto poznania a milosti.

Prevzaté z: Martin Luther, Veľký katechizmus.

Preklad: Mgr. Tomáš Gulán (tomas.gulan@bsmt.sk)
Prekladateľ je pedagóg na Biblickej škole v Martine
a Žilinskej Univerzite v Žiline

• K TÉME

Podnety pre našu spovednú prax alebo Nespovedáme sa iba „zo zbožnosti“?

Keď v rozhovoroch s ľuďmi príde „na pretras“ otázka rozdielov medzi evanjelikmi a rímskymi katolíckymi, obvykle dôjde i na tému spovedí. U evanjelikov býva spoveď spravidla verejná. Osobná (ušná) spoveď je možnosťou (v praxi však využívanou iba minimálne). U katolíkov je účasť na ušnej spovedi a následné prijatie oltárnej sviatosti aspoň raz ročne povinnosťou (4. cirkevné prikázanie).

Podľa u nás zaužívaného chápania, evanjelický kresťan má vyznávať svoje hriechy vždy, keď zistí, že Pána Boha zarmútil – prehrešil sa proti Jeho vôli. Konkrétny priestor na vyznanie

hriechov je pri našej každodennej osobnej pobožnosti, ale aj verejne na službách Božích – či už v konfiteore, modlitbách (i spievaných – piesne Kyrie), alebo pri spovedi.

Verejnú spoveď nechápeme ako zľahčenie (oproti katolíckej ušnej spovedi), ale keďže ona vo veľkom množstve prípadov predchádza prisluhovaniu Večere Pánovej, prízvukujeme, že by jej malo predchádzať naše sebakúmanie a príprava v osobných modlitbách. Tak k tomu nabáda samotná Biblia: „Skúmaj sa teda, človeče, a tak jedz z chleba a pi z kalicha; lebo kto nehodne je a pije, odsúdenie si je a pije, lebo nerozoznáva telo [Pánovo]“ (1K 11, 28 – 29).

Abý sa verejná spoveď a prijímanie Večere Pánovej nestali len formálnym zvykom, máme vopred spytovať samých seba a poctivo sa pozrieť „do zrkadla“ Božích prikázaní, ktoré odhalujú naše hriechy. Pomocou môže byť aj modlenie sa kajúcich žalmov (6., 32., 38., 51., 102., 130., 143.) či iných modlitieb. V zmysle 5. prosby Modlitby Pánovej sa máme zmieriť s ľuďmi – predovšetkým so svojimi domácimi, máme odpustiť tým, ktorí nám ublížili, poprosiť ich o odpustenie; ak je to možné, aj napraviť krivdu.

Napriek týmto praktickým odporúčaniam nemožno tvrdiť, že, čo sa týka spovede a Večere Pánovej, formalizmus v evanjelickej cirkvi vymrel. Preto je osožné učiť sa od iných, aj z ich chýb či kritických pohľadov.

V knihe Malá katolícka liturgika (tradice, kritika, budúcnosť; Vyšehrad Praha, 2004) sa koštruktívne kriticky na súčasnú spovednú prax v katolíckej cirkvi díva autor publikácie Zdeněk Bonaventura Bouše. Námiety i návrhy, ktoré uvádza, sú – nazdávam sa – podnetné aj pre spovednú prax (vyučovanie o spovedi i jej prislúhovanie) v našej evanjelickej cirkvi.

Z námietok, ktoré Bonaventura uvádza:

- 1) Ušná spoveď zaviňuje u spovedajúceho sa **predstavu, že hriech je jeho súkromnou záležitosťou**, že je proviniením (*iba*) proti Bohu, a nie proti ľuďom.
- 2) Odpustenie, prehlásené rozhrešením, sa chápe ako osobné ospravedlnenie; spovedajúci je po spovedi bezhriechným a čistým, **ako by sa o následky svojich hriechov už nemusel starať**. Pokánie, ktoré rozhrešeniu kedysi predchádzalo, potrebuje iba ako

„zadosťučinenie“. Už nepatrí medzi hriešnikov a je na tom neskonale lepšie ako chudáci, ktorí k spovedi nechodia.

- 3) Vo vyznaní (*hriechov*) sa spovedajúci nutne štylizuje. Prestúpenie cirkevných „prikázaní“ ho ťaží viac ako porušovanie ľudských vzťahov. Pohnútkou spovede často nie je túžba po odpustení, ale predsudok, že spoveď je predpokladom častého prijímania Večere Pánovej – ide teda o **spovedanie sa „zo zbožnosti“**. Spoveď sa stáva formalitou, ba výsmechom cirkvi i Bohu.
- 4) Povinná ušná spoveď dáva veriacemu možnosť zabúdať na to, že **by si mal vďačne uvedomovať, že môže žiť len preto, že sa mu ustavične odpúšťa aj mimo spovednice**, že ho ľudia prijímajú napriek tomu, že je hriešny. Lebo odpustenie neznamená, že môj hriech je zničený, ale že som prijatý a je mi daná (nová) možnosť navzdory tomu, že som ublížil a že som hriešnik.

Ide o názor korešpondujúci s Lutherovým simul justus et peccator.

Bonaventura píše: „Ak sú katolícki duchovní poctiví, musia uznať, že súčasná spovedná prax je ireparabilná. Len zmena názvu v novom rituáli („Sviatosť zmierenia“) nič nerieši ani nezlepší. I keď zásadne nemožno mať proti súkromnému vyznávaniu námietok (práve naopak!), súčasný stav možno napraviť jedine tak, že sa týmto nevykoreniteľným predsudkom, hraničiacim s herézou, radikálne vezme možnosť uplatnenia; že sa cirkev uchýli k spoločnému vyznaniu, a predovšetkým k spoločnej absolúcii. Lebo každý kresťan potrebuje z času na čas výslovné uistenie, že sa mu pre Krista odpúšťa, ak nemá byť vo svojom nasledovaní ochromený pocitom bezmocnosti.“

Bonaventura nezostáva pri kritike, ale dáva aj návrh liturgického stvárnenia spoločnej spovede. Odporúča ju konať niekoľkokrát do roka. Zároveň prízvukuje, aby predstavený cirkevnej obce bol pred spoločnou spovedou prítomný pre tých, ktorí túžia doplniť spoločné vyznanie svojím súkromným vyznaním hriechov. Dodáva: „Spoločným vyznaním si nechceme nič uľahčiť, ale umožniť, že **na každom z nás záleží, či naša kajúcnosť je natoľko opravdivá, že môžeme dúfať, že aj pre nás je Pán Ježiš zmierením za naše hriechy.**“

Hoci tu nie je priester na podrobné rozvädzanie Bonaventurovho návrhu liturgického stvárnenia verejnej spovede, som presvedčený, že z námietok i riešenia, ktoré autor v knihe ponúka, môžeme mnoho prijať aj v našom evanjelickom prostredí. Prinajmenšom naznačujú, že otázka neznie: Spoveď súkromná alebo verejná?, ale **kritériom je a má zostať živá pravdivosť pri ktorejkoľvek z týchto foriem spovede.**

Mgr. Martin Šefranko (sefrankom@gmail.com)
Autor je ev. farárom v Bratislave
a členom Výboru ZED ECAV

• MODLITBA

Vyznanie (kajúca modlitba)

Vyznávam sa Bohu, Pánovi Ježišovi a Vám, bratia a sestry, že žijem v hriechu. – Hoci patrím k svetu, ktorý je dobrým Božím dielom, i keď som povoláný do spoločenstva cirkvi, tých, ktorým Pán Ježiš zveril svojho Ducha, žil som nezodpovedne a nepravdivo. Platia o mne slová z Jeremiáša (48, 10a): „Prekliaty, kto s nedbalosťou koná dielo Hospodinovo.“

Vyznávam,

- že som sa vzpíeral uznať, že Teba – Bože, stretávam v ľuďoch (por. Mt 25, 40 a 45);
- že si vyberám, komu by som mal byť blížnym;
- že neprijímam druhého človeka, keď sa mi to nehodí;
- že prehliadam a odmietam ľudí, ktorí sú mi nesympatickí;
- že pohrdám ľuďmi, ktorí sa mi zdajú slabí alebo hlúpi;
- že neberiem ohľad na svedomie druhých vo veciach, v ktorých sa cítim slobodný a silný;
- že svojich blížnych súdim a odsudzujem, ale sám sa pohoršujem, keď ma posudzujú iní;
- že zaobchádzam s druhými ako s prostriedkami svojich cieľov, namiesto toho, aby som s nimi zdieľal ich život;
- že často odmietam spoluzodpovednosť - najmä v situáciách, ktoré ma zastihli nepripraveného a na ktoré sa mi nehodí nijaké pravidlo;
- že sa nezastávam ukrivdených;

- že sa nečinne prizerám, keď sa v mojom okolí dejú krivdy, a dokonca presvedčam seba i druhých, že sa nedá nič robiť;
- že nemám odvahu prijať a nasledovať pravdu tak, ako ma oslovuje a ako na mňa nalieha. Namiesto, aby som žil v pravde, chcem pravdu mať;
- že sa často nesnažím porozumieť stanovisku svojich odporcov;
- že keď sklame očakávania, som sklесlý iba kvôli sebe, a nie preto, že som niečo zmaril a že som druhým ublížil;
- že som málo otvorený, a dokonca sa uzatváram svetu i ľuďom. Odmietam prijímať od druhých, aby som sa necítil zaviazaný;
- že – na druhej strane – ubližujem aj ľuďom, ktorých milujem; nepamätám na Pánove slová: „Blahoslavenejšie je dávať, ako brať“ (Sk 20, 35). Zneužívam druhých, ich ochotu, ich schopnosti, ich čas. A nedokážem byť vďačný;
- že si voči iným počínam nezodpovedne aj tým, že sa preceňujem;
- že ubližujem svojim blížnym vlastnou nedisciplinovanosťou a odkladaním toho, čo mám vykonať;
- že sa vyhováram na okolnosti alebo na svoju nedostatočnosť, aby som sa nemusel odvážiť podstúpiť riziko;
- že sa nechávam premáhať strachom a úzkosťou;
- že nevykupujem čas, ktorý mi je zverený: vyplňam ho zbytočnosťami, zaháľam, nevzpieram sa rezignácii a pasivite;
- že som príliš ovládaný minulosťou alebo podlieham svojim ilúziám, takže zanedbávam prítomnú chvíľu;
- alebo že prítomnú chvíľu preceňujem: nechávam sa rozptyľovať malichernosťami a dopúšťam, aby som sa strácal vo svojich starostiach;
- že Bibliu čítam málo a zle. Nerobím dost' preto, aby som jej porozumel;
- že hoci sa mám „modliť a neochabovať“ (L 18, 1), často zostávam Bohu dlžný odpoveď;
- že svojím životom vydávam krivé svedectvo o Pánovi Ježišovi Kristovi a uvedomujem si, že tým spochybňujem aj svedectvo cirkvi, do ktorej patrím a robím ju neveri hodnou;

- že Pánovi Ježišovi málo dôverujem a namiesto toho, aby som sa učil z Jeho oddanosti Bohu, hľadám svoje zaistenie;
- že neberiem na seba zodpovednosť slobody; nejdem v slobode za Pánom Ježišom – bez istoty, kam až dôjdem a ako to so mnou dopadne.

A odsudzujem sa, že mi aj pri tomto vyznaní ide stále ešte príliš o vlastné ospravedlnenie a upokojenie svedomia ako o vystavenie sa napospas svetlu Kristovej pravdy a úsilie byť do hĺbky svojho vnútra poznaný a súdený.

Priznávam, že dokonca aj v tejto chvíli, keď sa odo mňa očakáva pravdivosť, nie som schopný odložiť svoju rutinu a vystúpiť z úlohy, na ktorú som si zvykol.

Viem tiež, že toto všetko, čo som povedal, nevyjadruje všetok môj hriech a že ho nemôžem poznať a vypovedať do hĺbky.

Prečítajte si z Biblie ešte Žalm 139,1 – 12 a 23 – 24 a Žalm 130.

Podľa Zdeňka Bonaventuru Bouše voľne podal
Martin Šefranko.

• K TÉME

Eucharistia a spoveď

Služby Božie sú cenným priestorom, poskytujúcim kontext pre stretnutie sa človeka so svojím Stvoriteľom. Najmä však sú „osobným stretnutím sa s Božou milosťou, ktorá je neustále prítomná v Ježišovi Kristovi,¹ ktorá sa konkrétne – hmatateľne, prejavuje v sviatosťach. Boh komunikuje s ľuďmi prostredníctvom zvestovaného Slova a prostredníctvom sviatostí. Spoločenstvo ospravedlnených hriešnikov sa snaží pochopiť Božie zaslúbenia, prijať ich pre svoj život, aplikovať ich v konkrétnych zápasoch a radoostiach života. Ak chceme správne pochopiť zmysel a význam spovede a sviatostí pre život kresťanského spoločenstva a ich zaradenie do bohoslužobného rámca, musíme si zdefinovať dôležité pojmy, ktoré s danou

¹ LATHROP, Gordon W., *What are the essentials of Christian Worship?*, series, *Open Questions in Worship*, Augsburg Fortress, Minneapolis MN 1994, vol. I

problematikou bezprostredne súvisia.

Východiskovým pojmom, ktorý obsahuje ďalšie dôležité pojmy, je pojem „cirkev“. Augsburské vyznanie v čl. VII. „O Cirkvi“ definuje pojem nasledovne: „*Cirkev je zhromaždenie svätých, v ktorom je evanjelium čisto kázané (vyučované – lat. text) a sviatosti sú prislúhované podľa evanjelia (prislúhované správne, v poriadku – lat. text). Pre jednotu cirkvi je dostačujúce súhlasiť s učením o evanjeliu a s prislúhovaním sviatostí.*“² Cirkev je teda tvorená **spoločenstvom** veriacich (ľuďmi povolanými Bohom, patriacich Bohu – svätých), kde je verejne proklamované Božie **Slovo**, kde je ustanovené všeobecné kňazstvo v **krste** a kde je ako telo Kristovo viditeľné a hmatateľné vo svete cirkve manifestovaná vo **Večeri Pánovej**. Kde nie je zhromaždenie, ktoré má za cieľ proklamáciu slova Božieho a oslavu sviatostí Kristových, tam nie je „Cirkev“ bez ohľadu na to, aké náboženské alebo duchovné aktivity sa tam konajú.³

Pri skúmaní starovekej liturgickej tradície kresťanskej cirkvi v prvých troch storočiach nášho letopočtu, je dôležité, aby sme si v prvom rade uvedomili **KDE** (Sýria, Egypt, Jeruzalem, Severná Afrika) sa práve pohybujeme. Správna lokalizácia oblasti vedie k ďalšej dôležitej otázke – je toto **JEDINÁ FORMA BOHOSLUŽIEB** v tejto oblasti v **KONKRÉTNOM ČASOVOM OBDOBÍ**? Literárne zdroje poukazujú na fakt, že v danom časovom období existovali na určitom mieste viaceré varianty kresťanských bohoslužieb. „Bohoslužba, ktorá sa objavuje v post-nicejskej ére, je liturgickým kompromisom, ktorý v sebe zahŕňa niečo z toho a niečo z iného, skrátka zmenených prvkov podľa prostredia, a nie

² *Augsburské vyznanie* čl. VII., *O cirkvi*, 1-2, *Symbolické knihy*, preložil Oto Vizner, Liptovský Mikuláš, Transoscus 1992, str. 46

³ *Takýmto spôsobom definujú pojem „Cirkev“ viacerí autori – napr. Gordon W. Lathrop (viaceré diela – Holy People, Minneapolis 1999; Christian Assembly, Minneapolis 2004;), Frank C. Senn (Christian Worship and its Cultural Setting, Minneapolis 1983), Timothy H. Maschke (Gathered Guests, Saint Louis 2003), editor Fred L. Precht (Lutheran Worship, History and Practice, Saint Louis 1993) – všetci títo autori sú „luteráni“ a preto sa ich definície zakladajú na definícii „cirkvi“ zo Symbolických kníh.*

triumf jedinej formy bohoslužieb.⁴ Viacerí bádatelia sa zhodujú v tvrdení, že klasická forma kresťanských bohoslužieb je do veľkej miery voľnou asimiláciou rôznych kresťanských tradícií, zachytených v rôznych liturgických písomnostiach, ktoré boli systematicky zozbierané v 4. storočí, a nie jedinou formou bohoslužby, ktorá prežila z najstarších apoštolských čias.

Pri hlbšom skúmaní rôznych ranokresťanských spisov⁵ z prvých troch storočí nášho letopočtu môžeme konštatovať, že raná cirkev mala vysoko rozvinuté rôzne druhy liturgie pre rôzne špecifické bohoslužobné príležitosti. V zásade však existovali dva hlavné druhy služieb Božích – štúdium Písma spojené s modlitbami a piesňami a hod Večere Pánovej spojený s hodom Agapé. Nakoľko nedela bola až do začiatku 4. storočia bežným pracovným dňom, boli tieto dve bohoslužobné príležitosti oddelené. Začiatkom 4. storočia boli spojené do jedného hlavného bohoslužobného stretnutia.

Už od samotných začiatkov kresťanstva vnímame dvojaké chápanie Eucharistie (Večere Pánovej). Už v samotnom pojme „Eucharistia“ môžeme vidieť prvotný charakter tejto príležitosti, ktorý pretrval až dodnes vo Východných cirkvách – a to charakter radostného stretnutia sa so vzkrieseným Kristom. Je to stretnutie plné „vzdávania vďaky“ a radosti z Božieho diela v Kristovom vzkriesení, ktoré kresťan naplno prežíva v spoločenstve bratov a sestier vo viere a zároveň pri osobnom stretnutí vzkrieseného Krista v chlebe (pravom Kristovom tele) a víne (pravej Kristovej krvi). Tomuto radostnému stretnutiu vo sviatosti predchádza moment pokánia a odpustenia hriechov, a to na samotnom začiatku bohoslužobného stret-

nutia. Západná cirkev práve naopak zdôraznila moment pokánia a odpustenia hriechov, a to na úkor radosti a vďakyvzdania. Nesmierna vážnosť a dôležitosť, s akou sviatosť Eucharistie spojili, podčiarkla charakter celej sviatosti a určila prvé a zároveň hlavné miesto pokánia – čiže spovedi. Oba momenty sú prítomné v oboch kresťanských tradíciách, ale dôraz každej kresťanskej tradície je položený na iný moment.

Raná stredoveká cirkev pokračovala v tradícií ranej kresťanskej cirkvi kladúc veľký dôraz na liturgiu spoločenstva (najmä na obeť v rámci liturgie). Naproti tomu v kláštorňoch spoločenstvách, v nových kláštorňoch rádoch, ktoré sa objavovali v 9. – 11. storočí, sa rozvíjala osobná zbožnosť.⁶ Postupne prenikla aj do oficiálnej liturgie cirkvi a posunula liturgiu spoločenstva na druhé miesto – cieľom liturgie sa stalo budovanie osobnej viery a prestala byť verejným činom spoločenstva veriacich. Do liturgických poriadkov a textov prenikali elementy osobnej zbožnosti – obrazná reč, metafory, tajné modlitby. V rámci spoločenstva viery sa začali vytvárať jednotlivé skupiny (klérus, mníšstvo, laici), ktoré pestovali vlastné druhy zbožnosti.⁷ Klérus a mníšstvo vytlačili laické spoločenstvo z aktívnej participácie na hlavnej omšovej liturgii, laici upustili od pestovania oficiálnej cirkevnej liturgickej spirituality, a tým pádom aj od chápania a vyjadrovania vzťahu s Bohom tak, ako ho predstavovala liturgia. Obrátili sa na paraliturgické formy (púte, uctievanie relikvií, automaticky odriekané modlitby, magické chápanie rôznych činností a formuliek, ...), čo znamenalo konečný odklon od pevnej cirkevnej liturgickej tradície.

Aj keď boli omše v stredoveku celebrované doslova každú hodinu a každý deň, veriaci neprijímali tak často Eucharistiu. Odrádzalo ich množstvo asketických a pôstnych pravidiel, ale

⁴ Príkladom pestovania osobnej zbožnosti v kláštorňoch spoločenstve sú najmä Cisterciáni – Bernard z Clairvaux (1091 – 1153) – položili základy neskoršiemu pietistickému hnutiu.

⁵ Joseph Gelinou v diele *The Liturgy Today and Tomorrow* (Longman and Todd, London 1978, str. 19) konštatuje, že liturgia v podstate patrila len kléru a mníšstvu a preto boli aj chrámy rozdelené na dve základné časti. Týmto spôsobom vlastne, podľa neho, rozdelil stredovek náboženstvo a liturgiu.

najmä obrovský dôraz na vyžadovanie osobnej spovede a absolúcie, bez ktorých nebolo možné prijímať sviatosť Eucharistie. Práve preto IV. Lateránsky Koncil (1215) nariadil veriacim prijímanie Eucharistie aspoň raz do roka na Veľkú Noc, pričom najskôr musia ísť na ušnú spoveď a následne prijať odpustenie hriechov.

Neoddeliteľnou súčasťou eucharistickej liturgie sa stávajú aj elementy pôsobiacie na viacero zmyslov veriacich – elevácia hostie a kalicha pri slovách ustanovenia, zvuk zvončekov⁸ (v momente transsubstanciacie) a pokľaknutie. Zvyšuje sa túžba veriacich vidieť (nakoľko iná aktívna participácia je vylúčená), preto je na hlavný oltár umiestnené tabernákuľum s posvätenými hostiami, pred ktorými pri príchode do chrámu a pri odchode z chrámu pokľakli. Túžba veriacich vidieť premenené telo a krv Kristovu viedli k rozvoju rôznych procesií pri rôznych bohoslužobných príležitostiach.

V neskorom stredoveku prevláda túžba vidieť realitu vlastnými očami. Empirický pohľad na veci preniká aj do cirkvi. Keďže reálnym je len to, čo je viditeľné – videné, len to, čo môže byť demonštrované, zdokumentované, aj alegorická interpretácia Písma, aj liturgia naberala novú – faktografickú a grafickú kvalitu. Kontemplácia sa posúva od imaginárnych uvažovaní ku konkrétnym udalostiam z Kristovho života (najmä utrpenie a narodenie), sakrálné umenie (sochy, obrazy, farebné sklo) ich reálne zobrazuje (sústreďuje sa najmä na zobrazenie križa a trpiaceho Ježiša). Kresťania sa pokúšajú vidieť a dotknúť sa Boha, vzdialený a svätý Boh sa im stáva bližším a reálnejším pri pohľade na trpiaceho Krista.

Empirizmus preniká aj do liturgie eucharistie.⁹ Eucharistická činnosť bola vždy dávaná

⁸ Zvonenie pri transsubstanciacii pochádza pravdepodobne z 13. storočia a po prvý krát bolo praktizované v Cologne. Úloha zvončeka bola pritiahnúť pozornosť veriacich k premenenej hostii a premenenému vínu.

⁹ Podrobnejšie k prenikaniu empirizmu do cirkvi a cirkevnej liturgie vid. SENN, Frank, *Christian Worship and its cultural setting*, Fortress Press Philadelphia 1983; JUNGSMANN, Joseph, *The Early Liturgy*, University of Notre Dame Press 1959; KLAUSER, Theodor, *A Short History of the Western Liturgy*, Oxford University Press, 1969; MITCHELL, Nathan, *Cult and Controversy*, Pueblo Publishing New York 1982; WHITE, James F., *Christian Worship in Transition*, Abingdon Press Nashville 1976;

do súvisu s eucharistickou modlitbou. Typický patristický vzor prezentuje *lex orandi* ako ustanovujúci *lex credendi*, pretože cirkevní otcovia interpretovali zmysel a význam Eucharistie na základe eucharistickej modlitby. V rámci skúmania eucharistickej modlitby a slov ustanovenia (Kristove slová v rámci evanjeliového naratíva) lokalizovali ako najdôležitejšiu formulu konsekrácie, ktorou sa chlieb a víno „stávali“ alebo „premieňali“ na telo a krv Kristovu. Východní otcovia sa sústredia nie na premieňajúce slová v rámci evanjeliového naratíva, ale na slová zdôrazňujúce činnosť Ducha Svätého v eucharistickej modlitbe.¹⁰ Západní otcovia sa práve naopak viac sústredia na naratívum, menovite na Kristove slová, ktoré identifikujú ako premieňajúcu formulu.¹¹ Táto identifikácia konsekrácie so slovami Krista opakovanými v ustanovujúcom evanjeliom naratíve celebrujúcim kňazom, prispela značnou mierou k zdôrazneniu „momentu konsekrácie“, ktorý sa vyvinul v ranom stredoveku v Západnej Európe. Od určenia momentu konsekrácie sa odvíjali ďalšie debaty súvisiace s eucharistiou a týkali sa predovšetkým reálnej prítomnosti Krista v posvätenom chlebe a víne.¹²

Luther nebol slepý voči hodnotám jeho súčasnej liturgickej tradície. Veľmi vysoko si cenil liturgické spevy, ktoré pochádzali ešte z ranej cirkvi, oceňoval katechizáciu (a to najmä v kázni pred prijímaním sviatosti) a tiež sa vyjadroval aj k otázke disciplíny pri omši.¹³ S radosťou podporil všetky časti Ordinária (Kyrie, Gloria in excelsis, Credo, Sanctus, Agnus Dei), ktoré organicky začlenil do svojej latinskej omše (a čiastočne aj do nemeckej) a cenil si ich ako vyjadrenie pravej viery cirkvi. Skrze tieto prvky zotrval v liturgickej sukcesii ranej cirkvi. Veril, že liturgické

¹⁰ Cyril Jeruzalemský († 386) v *Mystagogických katechézach*, Ján Chryzostom († 407), Theodor z Mopsuestie († 428) v *Katechetických homiliách*;

¹¹ Ambróz z Milána (†397) v diele *De Mysteriis*, Augustín z Hippo († 430) v rôznych kázňach, najmä k novokrstencom

¹² Aj v tomto bode je možné nájsť prechod od duchovných debát k praktickým, od spirituality k empirizmu. Ťažisko debát sa presunulo z hľadania duchovného momentu premenenia na pozemskú skúsenosť videnia a ochutnania pravého Božieho tela a krvi.

¹³ Napr. *Formula svornosti*, X. O cirkevných obradoch, ktoré sa nazývajú adiafora..., čl. 1, 3;

formy slúžili na „zachovanie viery bežných ľudí počas temných čias, kedy sa omša ako celok stala predmetom idolatrie.“¹⁴ „Vonkajšie zvyky slúžia na vonkajší podnet, primárne kvôli tým, ktorých viera je stále slabá. Preto majú slúžiť na podporu zbožnosti.“¹⁵ Luther teda súhlasil s pozitívnou úlohou formy (štruktúry) omše, ale hlavný dôraz položil na dobrodenia pochádzajúce z omše na dosiahnutie cieľa omše.

Cieľom omše je podľa Luthera komunikácia obsahu Evanjelia. Najjasnejšie je Evanjelium komunikované v Písme a v slovách ustanovenia. Preto má byť Písmo aj slová ustanovenia odriekané nahlas, aby každý človek dobre počul. Luther si naplno uvedomoval aj ten fakt, že nestačí len počúvať, je nevyhnutné, aby počutému človek aj rozumel. Úlohou kazateľov je preto približovať a vysvetľovať Evanjelium v kázni. Kázeň nie je podľa neho ničím iným, len vysvetľovaním Kristových slov, ktorý „ustanovil omšu a povedal „toto je moje telo, toto je moja krv,“ čím iným je teda Evanjelium, ak len nie vysvetlením Kristovho testamentu? Kristus zhrnul celé Evanjelium do krátkeho sumára slovami svojho testamentu – sviatosti. Pretože Evanjelium nie je ničím iným, len proklamáciou Božej milosti a odpustenia hriechov, ktoré sú nám darované skrze Kristovo utrpenie.“¹⁶ Liturgické texty a ríty sú totiž takými symbolmi, ktoré uctievači môžu a nemusia prijímať a chápať. V takom prípade sú však mŕtve aj napriek svojej korektnosti a váhe a už neplnia svoju funkciu a cieľ omše (proklamácia Evanjelia) nie je naplnený.

Luther si bol vedomý faktu, že rímska omša, napriek všetkým korupciám a nánosom, pochádzala priamo z poslednej večere v hornej izbe.¹⁷ Bola ustanovená Kristom samotným, a preto treba na omšu a najmä na Eucharistiu nazerať vždy vo vzťahu ku Kristovi. Práve

kvôli tomu chcel Luther omšu REFORMOVAŤ, nie NAHRÁDZAŤ ničím novým. Liturgickými zmenami, ktoré obhajoval, chcel omšu priviesť do konformity s jej pôvodným ustanovením. Vo všeobecnosti však bol spokojný s originálnou formou stredovekej omše, lebo sa „nezameriaval primárne na zmeny vo vonkajšej štruktúre, skôr na radikálne prehodnotenie jej významu a teológie!“¹⁸

Základnou črtou Eucharistie (Večere Pánovej) je jednoduchosť. Ježiš ponúkol učeníkom chlieb a víno jednoducho, bez vypracovaných ceremónií, ktoré boli pridané neskôr a boli oficiálne predpísané kanonickým právom. Vynechanie čo aj len jedného slova sa počítalo za smrteľný hriech, horší ako cudzoložstvo alebo krivoprišažníctvo, či vedomé klamstvo.

Najmä slová ustanovenia Eucharistie nie sú podľa Luthera zákonom pre vonkajšie ceremónie, ale „evanjeliom v kocke“, ktoré ponúka odpustenie hriechov, život a spasenie! Ježiš ustanovil Eucharistiu s jednoduchosťou, lebo chcel zrušiť ceremoniálne zákony a zachovať jednotu cirkvi skrze evanjelium samotné! Lutherova kritika vonkajších ceremónií nevyrástla z nezáujmu o vonkajšie liturgické formy, ale z jeho záujmu o kresťanské svedomie, ktoré bolo zastrešované ceremoniálnymi zákonmi. Neodsúdil vonkajšie ceremónie ako také, len ich chcel jasne odlišiť od základných čŕt Kristovho vlastného ustanovenia.

Podľa Luthera nachádzame pri bohoslužobnom stretnutí Krista v Slove a sviatostiach. Slovo znie v kázni a skrze proklamované Slovo sú zjavené všetky skutky Božie. Skrze Slovo je Kristus prítomný aj vo sviatostiach, a to na základe svojho osobného zaslúbenia¹⁹ – toto je jeho prítomnosť pre nás. Preto môžu byť služby Božie definované ako Kristova prítomnosť v Slove a sviatostiach v rámci spoločenstva svätých. Jeho prítomnosť je spojená s jeho ľuďom a nemôže byť od spoločenstva oddelená.

Vo Večeri Pánovej je Kristus prítomný „pod spôsobom chleba a vína.“ Pozemské prostriedky sa stávajú nositeľmi tela a krvi. Prítomnosť Krista je na službách Božích realizovaná vo vi-

¹⁸ VAJTA, Vilmos, *Luther on Worship*, Muhlenberg Press Philadelphia 1958., str. 28

¹⁹ Na základe novozmluvných citátov - Mt 28,20 a Mt 18,20.

¹⁴ VAJTA, Vilmos, *Luther on Worship*, Muhlenberg Press Philadelphia 1958, str. 30

¹⁵ Werner ELERT, preložil Walter A. Hansen, *The Structure of Lutheranism*, Concordia Publishing House, Saint Louis, 1962, str. 328

¹⁶ *Luther's Works*, Vol. 35, editoval E. Theodore Bachmann, generálny editor Helmut T. Lehmann, *Treatise on the New Testament*, Fortress Press, Philadelphia 1960, str. 106

¹⁷ Mt 26,17-30; Mk 14, 12-25; L 22, 7-23;

ditel'ných, pozemských stvorených prostriedkoch a pod týmito prostriedkami sa zjavuje samotný Boh, a to skrytým spôsobom.

Srdce omše – sviatosť Eucharistie, ktorá bola ustanovená samotným Kristom, bola, podľa Luthera, pochovaná pod nánosmi, ktoré boli k nej pridávané počas celej doby existencie kresťanskej cirkvi. Namiesto „Eucharistie“ alebo aktu vďakyvdania za dobré Božie dary, sa omša stala aktom zmierovania, ktorým sa človek snažil nielen zmieriť, ale najmä potešiť Boha, ktorý potrebuje byť neustále zmierovaný, a to dokonca aj obeťou svojho vlastného Syna! Toto bolo úplne nekompatibilné s Evanjeliom, ako ho chápal Luther. Obeť omše stála proti Evanjeliu a preto koexistencia týchto dvoch neprichádzala vôbec do úvahy.

Mgr. Katarína Valčová, PhD. (katka.valcova@bsmt.sk)
Autorka je pedagogičkou na Biblickej škole v Martine a Žilinskej univerzite v Žiline

• K TÉME

Kto je Kristovo telo a pije jeho krv zostáva v Kristovi a Kristus v ňom

Lutherove učenie o Večeri Pánovej je konkrétnym rozvedením a aplikáciou jeho reformačnej teológie. Mnohí ľudia si myslia, že keď Luther trval na slove „est“ v slovách ustanovenia, aby zdôraznil reálnu prítomnosť, išlo tu o nejakú biblicistickú tvrdohlavosť. Pritom platí, že v zápase o Večeru Pánovu so sakramentármi a Zwinglim (neodpustím si poznámku že mnohí sakramentári a entuziasti boli a zostali duchovnými deťmi Zwingliho a toto poradie by sa teda dalo aj prehodiť) Luther aplikuje chápanie slova evanjelia ako zaslúbenia Božieho. Súčasne treba mať na pamäti, že Lutherove kristologické učenie sa rozvíja práve v tomto kontexte. Dôležité Lutherove spisy z tohto obdobia sú: *Sermon vom Sakrament des Leibes und Blutes Christi 1526*, *Das die Worte „Das ist mein Leib“ noch feststehen 1527*, *Grosses Abendmahlsbekentnis 1528*.

Už v týchto spisoch a neskôr pri rozhovoroch v Marburgu v roku 1529 Luther videl za Zwing-

liho učením pretrvávajúce Augustínovo učenie o znaku (*signum*) a veci (*res*). Pripomeňme si, že toto rozlišovanie stojí na platónskom základe rozlišovania viditeľného, zmyslového sveta, ktorý je len odrazom pravého sveta duchovného, ideálneho sveta ríše ideí. To, čo je pravdivé, skutočné, večné a dokonalé, je práve duchovný svet – svet „vecí“. Všetko, čo vnímame zmyslami, je len menejcenným znakovým odkazom na onen skutočný priestor duchovnej skutočnosti.

Toto rozlišovanie sa stalo základom Augustínovho spiritualistického vnímania sviatosti Večere Pánovej. Presadilo sa aj napr. v ekzeziológii. Wiklif, Hus, Zwingli, ale aj Kalvín sú si v tomto zjedno, napr. pri rozlišovaní medzi viditeľnou a neviditeľnou cirkvou. Viditeľná cirkev má vo svojich radoch hrubých hriešnikov, zatiaľ čo neviditeľná cirkev je cirkvou pravou, do ktorej patria len naozajstní veriaci kresťania.

Luther je a zostane evanjelickým reformátorom práve preto, že pochopil a prekonal tento augustiniánsky dualizmus. Reformačný objav slova evanjelia ako efektívneho slova, ktoré koná to, čo zaslúbuje, znamenal v podstate spojenie „znaku“ a „vecí“. Zvestované slovo rozhršenia je momentom, keď sa odpustenie hriechov deje pri tých, ktorí to slovo počujú a prijímajú (a teda pán farár neinformuje veriacich, čo robí Pán Boh v nebi, ale zvestovaným slovom slúži Bohu, sprítomňuje Božie konanie na zemi). Slovo Božie neodkazuje ako značka na vyššie duchovné pravdy za ním. Do cirkvi viditeľnej patria síce aj zjavní hriešnici, ale to neznamená, že ju možno podceňovať. Za ňou je totiž cirkev „skrytá“. Toto je Lutherovo rozlišovanie. Opakujem, Luther je preto evanjelický reformačný teológ, lebo nepoužíval koncept cirkvi viditeľnej a neviditeľnej, ale cirkvi viditeľnej a cirkvi skrytej. Aký je medzi tým rozdiel? Rozdiel je v tom, že ak hovoríme o cirkvi skrytej, tak tým myslíme, že Kristovu cirkev nenájdeme nikde inde ako tam, kde je cirkev viditeľná. Len tam, kde sa slovo Božie čistotne zvestuje a len tam, kde sa sviatosti prislúhujú podľa evanjelia.

Ako si starí i noví spiritualisti nevážia viditeľnú cirkev, ale ju zatracujú a podceňujú, tak si nevážili ani viditeľný Krst a Večeru Páno-

vu. Chlieb a víno sú pre nich len znakmi (*signum*), ktoré symbolizujú Kristove duchovné telo (*res*) v nebi na pravici Božej (FC VII, 2 a 4). Samozrejme, že telo (*signum*) nič neprospeje; čo dáva život, je Duch (*res*) – ako argumentoval Zwingli k J 6, 63. Podľa Zwingliho preto ani nie je nutné Večeru Pánovu prijímať pravidelne. Keďže tu na zemi má len signifikatívny význam, jej jediný úžitok je v tom, že ponúka viditeľné svedectvo mojej prísahy (*sacramentum* – *odtiaľ pojem sakramentárii!*) bojovať za Krista v tomto svete. Úžitok Večere Pánovej je vo svedectve pre iných. Nič viac. Tým teda podľa neho stačí pristupovať k nej štyrikrát do roka. Veď ani iné svetské slávnosti, ktoré utužujú súdržnosť, sa nekonajú viackrát do roka. (Netreba už zvlášť rozvádzať, že toto platí aj o Krste svätom. Všade tam, kde sa Krst vníma ako potvrdenie vlastnej prísahy (*sacramentum*), „bojovať za svojho pána“ (narážka na pôvodný význam slova *sacramentum* v starovekom Ríme), vanie tento augustínsko-zwingliánsky duch, inak stále živý, a možno kvôli svojej racionálnej logike prijateľnejší ako pasívne prijímanie moci Božieho slova.)

Ján Kalvín sa snažil zmierniť tieto radikálne výpovede. Na začiatku svojej kariéry mal dokonca bližšie k Lutherovi ako k Zwinglimu. Minimálne v tom, že nespochybňoval Božie dielo pri Krste a Večeri Pánovej v srdci človeka skrze Ducha Svätého. Dokonca sa Kalvín odvážil hovoriť o tom, že *signum a res* sa dejú spoločne a nechcel ich oddeľovať. Ale, a to treba otvorene povedať, nedokázal ich ani stotožniť. Prijímaný chlieb nie je „telom Kristovým“. S chlebom a vínom sa podáva „reálne“ (áno, aj Kalvín dokáže hovoriť o reálnej prítomnosti Krista vo Večeri Pánovej) telo Kristovo a Jeho krv. Toto „reálne“ prijímanie bolo však myslené ako prijímanie „duchovného tela Kristovho“, čo je niečo iné ako prijímanie „pravého tela Kristovho“. (Otázka pri Večeri Pánovej o tom, či komunikanti veria, že pod spôsobom chleba a vína budú prijímať *pravé telo a pravú krv* Pána Ježiša Krista, je teda myslená ako protikryptokalvinistická otázka.) Na základe tohto je možné povedať, že Kalvín v hĺbke svojho učenia neprekonal rozlišovanie medzi znakom a vecou. Je známe, že Augustína dobre poznal a prebral od neho aj iné dogmatické loci (napr. učenie o predestinácii). Je smutné, že aj medzi našimi

teológmi sa zakorenil tento duch. Racionálne gombíkové analógie nahrádzajúce figúrky na šachovnici ako vysvetlenie Kristovej prítomnosti vo Večeri Pánovej zaváňajú kalvínskym duchom.

Napokon ešte jedna poznámka: Keďže Kristovo duchovné telo sprítomňuje Duch Svätý a keďže Duch Svätý pôsobí len v srdciach veriacich, tak potom logicky pri Večeri Pánovej prijímajú Kristove telo len veriaci. Neveriaci – znova celkom logicky – prijímajú len chlieb a víno.

Lutherov reformačný impulz spočíva v tom, že slová ustanovenia sú slovami evanjeliového zaslúbenia. A teda sú to efektívne slová, ktoré konajú to, čo hovoria: „Slovo Božie robí túto sviatosť a rozlišuje ju, že nie je obyčajným chlebom a vínom, ale je a volá sa Kristovým telom a krvou.“ (FC VII, 21). Keďže tieto slová zaslubuje Boží Syn, ktorý nemôže klamať, je možné prijímať ich s plnou dôverou, že z moci Božieho slova nielen naničodný kňaz prisluguje pravú sviatosť, ale dokonca aj naničodný človek „prijíma pravú sviatosť, tzn. Kristovo telo a krv“ (FC VII, 24). Na slove Božom spočíva základ pri chápaní oboch sviatostí. Z autority Božieho slova sú potom sviatosti aj vieru tvoriace: aby dieťa verilo, treba ho pokrstiť, aby človek veril, treba mu prijímať dary Svätej Večere.

Treba dodať, že ako Kalvín, tak aj Luther mysleli, že je vhodné prisluhovať Večeru Pánovu jedenkrát týždenne. Aj samotný Kalvín prízvukoval Ženevcanom, že by mali pristupovať k stolu Pánovmu minimálne raz za mesiac. Fakt je, že sa mu to v Ženeve nepodarilo presadiť, ale v Štrasburgu áno.

Aby sme sa však dostali k úvodnej téze, chcem zdôrazniť, že už v siedmom článku Formuly Svornosti je Kristova prítomnosť vysvetlená kristologicky: „že ako sú v Kristovi nerozlučne zjednotené dve rozličné nezmenené prirodzenosti, práve tak sú vo večeri Pánovej tu na zemi spolu prítomné dve podstaty, prirodzený chlieb a pravé prirodzené telo Kristovo“ (FC VII, 38).

Táto kristologická argumentácia je ešte jasnejšie a obsažnejšie vyjadrená v VIII. článku FC *O Kristovej osobe*. Dôrazom na zdieľanie vlastností božskej a ľudskej prirodzenosti reálne, a nielen verbálne sa v podstate zabraňuje vytváraniu dvoch Kristov, kde ten nebeský prevažuje

nad pozemským (FC VIII, 43). Lutherove myšlienky umožňujú celkom nepochopiteľné výpovede typu: „Boh umrel, Božie utrpenie, Božia krv, Božia smrť“ (FC VIII, 44). Pravda, nie sú chápané ako výpovede o Bohu všeobecne, ale ako výpovede o Ježišovi Kristovi, v ktorom sú zjednotené v jednej osobe dve prirodzenosti.

Ešte treba jasne povedať, že táto kristologická argumentácia je pre reformátorov lepším argumentom na vysvetlenie učenia o reálnej prítomnosti tela Kristovho ako učenie o premenení elementov v transsubstanciácii. Vo vyjadrení, že Kristus je prítomný „pod chlebom, s chlebom, v chlebe“ (FC VII, 35n.) je možné prezentovať luteránske kristologické presvedčenie, že pri Večeri Pánovej zostáva zachovaná podstata viditeľných elementov a Kristovho tela, ale ide pri tom o nerozlučné spojenie dvoch nezmenených prirodzeností. Povedané inak, učenie o transsubstanciácii môže byť odmietnuté ako špekulatívny spôsob výkladu reálnej telesnej prítomnosti Krista vo Večeri Pánovej. Avšak v obsahu, resp. v tom, že človek prijíma pravé telo a pravú krv Pána Ježiša Krista, sme si s katolíckymi zajedno. Preto sa aj Luther nebál povedať, že radšej bude jesť telo Kristovo a piť krv Kristovu s pápežom, ako len chlieb a víno s Zwinglim. Aby však nedošlo k nedorozumeniu, treba tiež jasne povedať, že na rozdiel od rímskokatolíckeho ponímania, Kristova prítomnosť je ohraničená „užívaním“ alebo „prisluhovaním“ celej Večere Pánovej. Formula Svornosti odmieta odkladanie, obeťovanie, nepožívanie, vzývanie, vystavovanie a iné uctievanie sviatostí. (FC VII, 73 – 88).

Na záver môžeme zdôrazniť, že otázka chápania sviatosti je centrálnym miestom našej evanjelickej teológie. Nie je možné správne učiť v evanjelickom duchu, ak nechápeme význam evanjelia ako efektívneho slova Božieho, ktorého autorita a moc plynie z Kristovej osoby. Tieto tri časti spolu súvisia a vzdánim sa jednej z nich padajú aj ostatné. Ak ich ale podržíme spolu, potom môžeme vyznávať: Kto je Kristovo telo a pije Jeho krv, zostáva v Kristovi a Kristus v ňom.

Mgr. Ľubomír Batka, PhD. (batka@fevth.uniba.sk)
Autor je ev. farárom vo Sv. Jure a pedagógom
na EBF UK v Bratislave

• K TÉME

Večera Pánova dvakrát ročne, raz mesačne či každú nedeľu? Vždy na Službách Božích, pred nimi či po nich?

Tieto nadpísané slová vyzerajú ako otázky do ankety. Keby pri každej eventualite bol prázdny štvorček, stačilo by ten vhodný označiť krížikom, ale to by nebol článok. Okrem toho by sa týmto spôsobom nedalo presnejšie vyjadriť stanovisko k veci a jeho odôvodnenie. I keď sa pokúsím vyjadriť, čo si o týchto veciach myslím, prosím, aby čitateľ nečakal odo mňa vyhranené stanovisko, pri ktorom by som sa postavil výlučne za jednu alternatívu a úplne odmietol druhú. Rešpektujem, že niektorí ľudia radšej pristupujú k Večeri Pánovej v rámci služieb Božích, iní radšej k Večeri Pánovej prisluhovanej samostatne, a že jedni farári dávajú prednosť jednej, iní tej druhej forme. A som rád, že iní rešpektujú, že aj ja dávam prednosť jednej z týchto foriem.

Či chcem, či nechcem (radšej by som nechcel), musím začať písať osobným štýlom. Keď mám ako farár možnosť výberu, prisluhujem Večeru Pánovu radšej samostatne, teda prakticky po službách Božích, ale keď majú byť služby Božie spojené s Večerou Pánovou (podľa zborového štatútu alebo na stredajších službách Božích na teologickej fakulte), usilujem sa robiť to rovnako zodpovedne ako pri samostatnom prisluhovaní. Ako komunikant radšej pristupujem k Večeri Pánovej slávanej samostatne, ale nepodceňujem ani svoju účasť na Večeri Pánovej v rámci služieb Božích (napr. na fakulte).

Do určitej miery si svoje uprednostňovanie samostatnej Večere Pánovej vysvetľujem vplyvom tradície z rodičovského domu. V rokoch mojej mladosti sa Večera Pánova konala samostatne pred službami Božimi. Rodičia spomínali aj odôvodnenie: oni sa ešte pamätali, že sa na raňajky vracali z kostola domov až po prijatí Večere Pánovej a po rýchlych raňajkách sa vrátili do kostola na služby Božie. Príbuzných,

ktorí bývali ďalej od kostola, zvykli na raňajky pozývať tí, čo bývali bližšie, aby sa na služby Božie všetci dostali načas. Večera Pánova bola v takej vážnosti, že ju chceli prijímať pred pozitím iného jedla.

K Večeri Pánovej sme chodili dva razy do roka. Pred Večerou Pánovou bolo už doma cítiť vážne ovzdušie, takže Večera Pánova od detstva vyvolávala vo mne osobitnú atmosféru posvätnosti. Dnes by som sa odvážil použiť na označenie tejto atmosféry výrazy, ktorým nás naučil Rudolf Otto: *mysterium tremendum et fascinans*.

K tradovanému vážnemu chápaniu Večere Pánovej patrilo aj to, že, počínajúc prvým prístupom k Večeri Pánovej pri konfirmácii, bolo neodmysliteľnou súčasťou prípravy na ňu: podať si ruky, poprosiť sa navzájom v kruhu rodiny o odpustenie a povedať slová odpustenia (čo chvála Bohu, hoci sporadicky, trvá dodnes). Spomínam si, aký som bol prekvapený, keď mi ako chlapcovi rodičia podali ruku a povedali: „Prosím ťa, Janko, odpusť mi...“. O niektorých ľuďoch v dedine sa hovorilo, že radšej nejdú roky k Večeri Pánovej, len aby toho, s kým sa hnevajú, nemuseli poprosiť o odpustenie. Poprosiť o odpustenie – to je jedna z ťažkých vecí. (Mimochodom: keď sme ako deti dačo vyviedli, to najhoršie nebolo dostať pár po zadku, ale: „Budeš kľačať, kým ma neodprosíš a nesľúbiš, že to už nikdy nespraviš.“) V Mt 5, 23 n („Keby si teda prinášal dar na oltár ...) sa síce nehovorí o Večeri Pánovej, ale myslím si, že je celkom primerané vzťahovať tieto slová aj na prípravu na Večeru Pánovu. Pán Ježiš žiada dokonca, aby sme aj v rámci prípravy na modlitbu odpustili tým, proti ktorým niečo máme (Mk 11, 29).

K príprave na svedčanie a Večeru Pánovu patrí oddávna sebakúmanie v zrkadle Desatora, Sumy zákona, vhodných statí Písma. V rámci prípravy by sa mal komunikant okrem toho zamyslieť nad štyrmi svedčacími otázkami, ktoré pri svedčení odznejú a na ktoré odpovie, aby potom, pri svedčení za svojimi odpoveďami (uznávam, ľutujem, verím, sľubujem) stál s celou svojou bytosťou. Tie štyri svedčné otázky sú vynikajúco zostavené. Sú cenným duchovným dedičstvom predchádzajúcich generácií, ktorého by sme sa nikdy nemali vzdať. Bez týchto otázok by svedčanie a Večeri Pánovej

chýbalo niečo dôležité. Občas by sa v príhovore k Večeri Pánovej bolo treba venovať rozvinutiu myšlienok, ktoré sú v jednotlivých otázkach a odpovediach naznačené. Dobrú službu by spravila nejaká príručka na prípravu k Večeri Pánovej, v ktorej by bol zrozumiteľne a bohato vyjadrený význam Večere Pánovej, ktorá by obsahovala zároveň sebapoznávajúce zrkadlo, ako aj ďalšiu lektúru, ktorá by v človeku navodila vhodnú duchovnú atmosféru, ktorej vyvrcholením by bola potom samotná Večera Pánova.

V príhovore k Večeri Pánovej by sa mali dostávať k slovu jednotlivé aspekty svedčania a Večere Pánovej, ktoré tu možno naznačiť aspoň heslovito: prežívať v myšlienkach Kristovo utrpenie a uvedomiť si Jeho bolesť, Jeho poníženie, prežívať radosť z Jeho vzkriesenia a nového života, dosadiť seba do jednotlivých evanjeliových príbehov a rozhovorov, a ak prežívať spoločenstvo s Ním, dať pôsobiť na seba čistote Jeho bytosti, pochopiť niečo z Jeho prekvapivej lásky, cítiť sa obklopený Jeho láskou; uvedomiť si spoločenstvo lásky, ktoré nás viaže s ostatnými účastníkmi Večere Pánovej, prosiť o silu k paradoxnej láske podľa Kristovho vzoru; uvedomiť si niečo z tajomstva odpustenia, ktoré prijímame a ktoré máme darovať; prežívať Večeru Pánovu ako anticipáciu spoločenstva s Ježišom Kristom a so všetkými spasenými bratmi a sestrami v Božom večnom svete (Mk 14, 25). – V jednotlivých príhovorech by sa mali objaviť upozornenia na niektoré častejšie sa vyskytujúce hriechy v skutkoch, slovách, myšlienkach, aby v nich objavili seba aj komunikanti, aj prisluhujúci.

Tieto a ďalšie aspekty svedčania a Večere Pánovej by sa z času na čas (nie veľmi zriedka) mali objavovať aj v kázňach na službách Božích, aby boli na ne upozorňovaní nielen tí, ktorí k Večeri Pánovej prichádzajú pravidelne, ale aj tí, ktorí ju ignorujú.

Domnievam sa, že príhovor vyslovene orientovaný na svedčanie a Večeru Pánovu patrí ku každému prisluhovaniu tejto sviatosti. Toto je jeden z dôvodov, pre ktorý dávam prednosť tej forme Večere Pánovej, pri ktorej je možný príhovor práve s takýmto špecifickým obsahom. Ak na službách Božích s Večerou Pánovou odznie síce kázeň, ale bez intenzívneho vzťahu

k niektorému aspektu Večere Pánovej a ak pred Večerou Pánovou neodznie príhovor, zdá sa mi, že takto prislúžená Večera Pánova je o niečo ochudobnená.

Iste všetci súhlasíme so stanoviskom, že Večera Pánova má byť prisluhovaná a prijímaná tak, aby sa zaistila jej čo najväčšia dôstojnosť aj po vonkajšej stránke, ako aj čo najväčšia vážnosť a hĺbka prežívania po vnútornej stránke. Predpoklad na to nie je automaticky daný voľbou jednej alebo druhej alternatívy (VP v rámci SB a VP samostatne). Prežívať účasť na Večeri Pánovej možno veľmi intenzívne alebo na druhej strane takmer automaticky bez hlbšieho myšlienkového a citového sprievodu aj pri jednej, aj pri druhej forme prisluhovania. Vyslovím svoju subjektívnu mienku, pre ktorú nenárokujem všeobecnú platnosť, že totiž pri samostatne slávanej Večeri Pánovej so svedčacími otázkami a príhovorem, keď sa nemusíme priveľmi ponáhľať, sú dané dobré predpoklady na pokojné sústredené ponorenie sa do seba a prežívanie Kristovho pohľadu na nás.

Jedným ohrozením intenzívnej osobnej účasti na Večeri Pánovej je zovšednenie. Zovšednenie je do určitej miery spojené s príliš častou účasťou na Večeri Pánovej. Keď sú na fakulte služby Božie s Večerou Pánovou (každú druhú stredu), vždy sa na nej zúčastním ako komunikant. Ale so spomenutým ohrozením musím myšlienkovito zápasiť. Ide o podobné ohrozenie zovšednením ako pri Modlitbe Pánovej. Neodvážim sa z tejto úvahy odvodiť kvantitatívnu radu, ako často pristupovať k Večeri Pánovej. Možno sú v tom individuálne rozdiely a každý sa bude musieť individuálne rozhodnúť tak, aby bola zachovaná plná sviežosť a plná vnútorná účasť na prijímanej Večeri Pánovej.

Jeden praktický problém služieb Božích s Večerou Pánovou je známy: Čo s tými účastníkmi služieb Božích, ktorí nepristúpia k Večeri Pánovej? Majú sa zúčastniť svedčania a prijať všeobecné rozhréšenie? Ale pripravili sa všetci na plnohodnotné zodpovedanie svedčacích otázok? Alebo majú pasívne čakať, kým prebehne Večera Pánova? Majú, pravdaže, možnosť meditovať, modliť sa individuálne, modliť sa modlitby a piesne zo spevníka. Niektorí (i keď nie mnohí) odchádzajú. To je otázka,

ktorú by bolo treba premyslieť – možno na bohoslužobnom výbore.

Služby Božie spojené s Večerou Pánovou majú tú prednosť, že na nich sa realizujú oba podstatné charakteristické znaky života cirkvi: zvestovanie slova Božieho a prisluhovanie sviatostí (CA VII). Ale vec sa dá chápať aj tak, že samostatné prisluhovanie Večere Pánovej je pokračovaním služieb Božích pre tých, ktorí chcú k nej pristúpiť. – Aj keď sa služby Božie konajú bez prisluhovania Večere Pánovej a keď v určité nedele nenasleduje po nich Večera Pánova, pokladám také služby Božie za plnohodnotné. V Novej zmluve nemáme doklad o tom, že všetky služby Božie boli spojené s prisluhovaním Večere Pánovej. Ani v CA VII sa nehovorí, že sa obe zložky života cirkvi musia diať v tom istom čase.

V týchto pár postrehoch je viac otázok ako odpovedí. Otázky nevyhnutne patria do procesu myslenia. Keďže ide o vážnu, a to spoločnú vec, má to byť spoločné myslenie. Napriek rozdielnosti stanovisk treba pristupovať k tejto diskusii s vecným vyjadrovaním vlastného stanoviska a dôvodov bez brzdiacich emócií. A predovšetkým s vďačnosťou Pánovi cirkvi za to, že máme slovo Božie a sviatosti. Treba nám prosiť o dar Duchu Svätého, aby sme vedeli najprv pre seba objaviť aktuálnu dôležitosť aj zákona a evanjelia, aj sviatostí, aby sme prisluhovanie sviatostí Večere Pánovej a účasť na nej prežívali ako veľkú slávnosť spoločenstva, spoločenstva s Pánom, spoločenstva s bratmi a sestrami, a aby sme toto veľké duchovné bohatstvo vedeli vhodným spôsobom ponúknuť aj iným, ktorí zatiaľ stoja obďaleč.

*Doc. ThDr. Ján Grešo (greso@fevth.uniba.sk)
Autor je ev. farárom v Bratislave a pedagógom
na EBF UK v Bratislave*

• K TÉME

Prečo to inde vedia kratšie?

Ako sláviť Večeru Pánovu dôstojne, a pritom neunavujúco.

Vo svojej cirkevno-zborovej praxi sa čoraz častejšie zamýšľam nad otázkou slávenia Večere Pánovej. Kladiem si tieto otázky nielen ako zborový farár, ktorý Večeru Pánovu prisluguje, ale aj ako ten, ktorý sám k Večeri Pánovej pristupuje a potrebuje ju. Moje otázky a poznámky sú viac praktické a pragmatické, menej teologicko-teoretické.

Hneď v úvode chcem povedať, že naša v súčasnosti používaná liturgia k Večeri Pánovej tvorí ucelený teologicko-liturgický komplex, ktorý sa mi páči a mám k nemu kladný vzťah. Niežby záležalo na tom, čo sa páči mne a čo nie, ale hovorím to preto, aby bolo zrejmé, že niektoré moje aj kritické otázky nevychádzajú z nejakých a priori negatívnych pocitov vo vzťahu k tomu, čo máme.

Myslím, že je dobrou tendenciou v cirkevných zboroch stále častejšie ponúkať možnosť pristupovať k Večeri Pánovej nielen na sviatky, ale napr. 1x mesačne. (U nás toto zatiaľ nepraktizujeme aj z nižšie uvedených dôvodov.) Zároveň je tiež v mnohých zboroch tendencia sláviť Večeru Pánovu ako súčasť služieb Božích, a nie po nich. Obe formy majú iste svojich zástancov a svoje pre a proti. O tom nechcem teraz polemizovať. Pravdou však je, že náš v súčasnosti používaný poriadok liturgie Večere Pánovej vznikol v podmienkach, keď sa Večera Pánova prislughovala viac – menej len na sviatky, a nie v rámci služieb Božích.

Ak chceme dodržať celý poriadok služieb Božích s Večerou Pánovou, celý program sa stáva dlhým a niekedy až rozvláchnym. Aj toto je dôvodom, prečo potom najmä tí, ktorí nehodlajú prijímať Večeru Pánovu, odchádzajú zo služieb Božích skôr. Táto rozvláchnosť je tiež prekážkou, aby bola Večera Pánova súčasťou služieb Božích častejšie.

Stálo by za to zamyslieť sa napríklad nad otázkou: **Ako sa dá skrátiť poriadok Večere Pánovej v rámci služieb Božích tak, aby to nebolo teologicky neúplné a liturgicky dôstojné?**

S tým súvisia niektoré konkrétne skupiny otázok:

Je teologicky nevyhnutné, aby bola súčasťou Večere Pánovej vždy „veľká spoveď“ so všetkými otázkami, odpoveďami a modlitbami? Úplné vynechanie spovede by zrejme pôsobilo pre ľudí veľmi cudzo a nezrozumiteľne, keďže mnohí ani nehovorí, že idú k prijímaniu Večere Pánovej, ale jednoducho ku spovedi. Navyše, ak je súčasťou služieb Božích pieseň Kyrie či konfiteor, nezdvouje sa spoveďou vyznávanie hriechov? Prvý raz ich vyznávame na začiatku služieb Božích a potom ešte raz pred Večerou Pánovou.

Tým, že je liturgia k Večeri Pánovej celá spievaná, sa čas, samozrejme, tiež neušetrí. Bol by možný čiastočne upravený poriadok tak, aby sa nie všetky časti liturgie spievali? Teologicky to akceptovateľné, samozrejme, je, lebo tak prislughujeme Večeru Pánovu v domácnostiach či nemocnici. Inou vecou je, do akej miery by takéto alternatívy akceptovali cirkevné zbory.

Niektoré časti samotnej liturgie sú zdvojené – napr. slová ustanovenia sa spievajú dvakrát, najprv farárom, potom ľuďmi. Iste to malo svoj veľký význam ako reakcia na stredoveký katolicizmus, ale má to význam ešte aj dnes? Nevyhnutné to iste nie je.

Zvesť Slova Božieho je veľmi dôležitá. Je to jeden z vrcholov služieb Božích. Sviatosť je však ďalším vrcholom. Keďže sviatosť sú zvesťou samy o sebe (evanjeliom v tom najvladnejšom zmysle slova), nakoľko je nevyhnutné, aby spovedi a prijímaniu predchádzala vždy aj kázeň zameraná k tejto sviatosťi?

Modlitby sú ďalšou otázkou. Pri úplnej liturgii služieb Božích s Večerou Pánovou neúmerne narastá počet modlitieb. Je naozaj nevyhnutné, aby pred a po každom úkone bola modlitba? Je nevyhnutná záverečná kolekta, keď po Večeri Pánovej je tiež ďakovná modlitba? Nemôžu byť tieto dve modlitby spojené do jednej? Ale ako, keď jedna je spievaná a druhá hovorená?

A čo modlitba Otče náš? Je už zaužívané, že túto modlitbu sa modlíme všetci spoločne po kázi. Ale aké je jej miesto a forma, keď sa prislughuje Večera Pánova? Tam ju spieva farár sám. Nemá zmysel ju zdvojiť, ale ak zachováme len jej spievanie, potom je ľud vylúčený z aktívneho modlenia sa tejto modlitby.

Tu sú len niektoré otázky, iste by sa dalo hovoriť aj o ďalších veciach. Napríklad aj o forme distribúcie. Prakticky jediný možný spôsob je kľáčanie a pasívne prijímanie, keď farár vkladá oplátku do úst komunikantov, atď. Bola by možná aj iná forma, ktorá by bola dynamickejšia, rýchlejšia? Z teologického hľadiska iste, paušálne vnucovaná iste nie.

V našom cirkevnom zbore toto nedodržiame, pretože služby Božie máme v zasaďačke magistrátu, kde, pochopiteľne, žiadne kľakadlá nie sú, a tak ľudia stoja v polkruhu. Ale podobná forma bola použitá aj na celoslovenských evanjelických festivaloch, a tak prečo by nemohla byť používaná aj bežne v cirkevných zboroch, prípadne aj s ďalšími alternatívami?

Nedá mi nespomenúť predsa ešte aj jednu teologickú otázku. Je správne zaväzovať ľud sľubom o polepšení života, keď všetci vieme, že tento sľub nedodržíme? Navyše, nejde o nevhodné zmiešavanie zákona a evanjelia? Sviatosť je vecou evanjelia, a nie zákona. Tak prečo tam je tá otázka?

Keď už sme pri tých otázkach. Je vhodné, aby ešte aj v dnešnej dobe bola kladená otázka „proti kryptokalvínom“ o prijímaní pravého tela a krvi Kristovej? Veď už roky platí, že s reformovanými môžeme vzájomne pristupovať k Večeri Pánovej. A najmä, na východnom Slovensku je mnoho rodín zmiešaných (vrátane tej našej :-)), kde luteráni i kalvíni pristupujú k Večeri Pánovej raz v jednom kostole, inokedy v druhom...

Nastolil som možno až priveľa rôznych otázok. Môžeme ich zmiesť zo stola šmahom ruky. Môžeme o nich však aj začať rozmýšľať, diskutovať a hľadať tie najvhodnejšie riešenia. Experimentovanie je riskantné a nevhodné. Vzhľadom na platnú agendu cirkvi by ani nemalo prichádzať do úvahy, pretože to je porušením záväzných úprav a predpisov cirkvi.

Ak sa niekomu tieto problémy zdajú zbytočné a s podobnými otázkami sa vo svojej praxi nestretáva, nech sa tým netrápi. Na druhej strane by však mohol rešpektovať to, že inde sú tieto a podobné otázky aktuálne a je potrebné sa nimi zaoberať.

Preto by bolo užitočné, aby sa Bohoslužobný výbor ECAV opätovne zamyslel nad tým, čo je vhodné a zmysluplné doplniť, zmeniť, prípadne

zaviesť ďalšie alternatívy tak, aby to reflektovalo vývoj a potreby našej cirkevno-zborovej praxe.

*Mgr. Ondrej Kolárovský (kolarovsky@netkosice.sk)
Autor je farárom v CZ ECAV Košice-Terasa*

• PREČÍTALI SME SI

Úryvky pochádzajú z knihy rozhovorov s Janom Konzalom – katolíckym biskupom tzv. pražskej obce, ktorá je podnes súčasťou skrytej cirkvi. Rozhovory s J. Konzalom vyšli pod názvom *Zpověď tajného biskupa (Portál, Praha 1998; autor: Bob Flíedr)*. Iste nielen katolícky, ale aj evanjelický a. v. kresťan má o čom rozmýšľať pri Konzalovom charakterizovaní spovede či úvahách na tému hriech:

„Katolíci se chodí zpovídat, ale změně smýšlení sa vyhýbají. V důsledku toho ale nutně potřebují obětího beránka, na kterého občas všechno vykydají, aby vůbec mohli dýchat. Dokud se nenaučíme uznávat svou vinu, nic se v tom nezmění.“

***

„V Ježíšově pojetí – a jen takový hřích Mesiáš Ježíš vykupuje, jaký on sám rozumí hříchem – je hřích procesem, nikoli okamžikem selhání kultivovaného chování. Hřích je tam, kde se něco, či někdo odebírá z moci boží, z jeho milostivého panství. Hřích je v tom, že něco dobrého – a Bůh stvořil vše jako dobré, sám to tak hodnotí! – přestane mít smysl. Hřešit znamená zmarnit budoucnost božího díla, anebo jej odcizit životodárnému smyslu všeho stvoření.“
...„Pokud vidíme neprávem hříchy i v malichernostech, staneme se slepými pro hřích tam, kde ve skutečnosti je a kde už arrogantně krájuje.“
...„Většina lidí si odnesla z dětství nebezpečnou představu, že hřích je totéž co vina, že se liší jen názvem. Jde tu o tak významný rozdíl, jako mezi popsáním trestným rejstříkem a zločinnou duší. O Ježíši třeba věříme, a vyznáváme, že byl bez hříchu. Ovšem podle samotných evangelistů přestoupil Ježíš celou řadu zákonů i nařízení, byl tedy viněn. Není vůbec šťastné házet vinu a hřích do jednoho pytle. Opak viny je nevinnost, opakem hříchu je shalom srdce.“
... „Pavel i Jan rozumí hříchem životní postoj, ne přestupky.“

• K TÉME

Večera Pánova a cirkevná disciplína

Vieroučný výbor ECAV na Slovensku sa už zaoberal konkrétnym prípadom neprislúženia Večere Pánove (VP).

K predloženým otázkam: „Môže farár odmietnuť prislúženie Večere Pánovej (obísť niekoho, kto si pokľakne ku oltáru) – ak áno, v akých prípadoch? Ako je to s prislúhováním VP ľuďom (páru), ktorý žije na „divoko“, alkoholikom, tým, o ktorých je známe, že žijú v cudzoložstve, a pod.? Môže o exkomunikácii od stola Pánovho rozhodovať sám farár alebo je potrebné rozhodnutie širšieho grémia? (Presbyterstva – akého? Zborového, seniorálneho...?)“, môžem povedať len toľko:

Momentálne stanovisko ECAV k otázke neprislúženia VP môžeme nájsť v týchto právnych dokumentoch:

1. Záväzná úprava č. 4/ 1996, časť C.

Ods.1:

Večera Pánova sa prislúhuje členom ev. a. v. cirkvi, a to od konfirmácie (resp. krstu, ak sa konal v dospelom veku).

Ods. 2:

Večeru Pánovu nemožno prislúžiť tomu, - kto podlieha cirkevno-zborovej disciplíne - kto vystúpil z evanjelickej a. v. cirkvi - kto bol z cirkvi vylúčený

Ods. 8:

Osobe, ktorá neodpovedá na otázky pri spovedi a Večeri Pánovej, nemožno sviatosť prislúžiť.

2. Cirkevný zákon č. 2/ 2004 o disciplinárnom konaní § 6 ods. 2

Zborové presbyterstvo má právomoc uložiť tieto disciplinárne opatrenia:

*- napomenutie
- verejné napomenutie
- peňažnú pokutu do 10 000 Sk (pozn. red.: sumu zodpovedajúcu tejto čiastke v eurách)*

Myslím, že tieto predpisy sú odpoveďou na predložené otázky. Naše cirkevné zákony o cirkevnej disciplíne a cirkevných súdoch

treba podrobiť kritike z hľadiska rešpektovania reformačných zásad o cirkevných súdoch a disciplíne.

Šmalkaldské články, časť IX

...je pravé, kresťanské, že sa zjavní hriešnici nemajú pripúšťať k sviatosti a do spoločnosti cirkvi, kým sa nepolepšia a neprestanú hrešiť. Kazatelia však do tohto duchovného trestu, čiže vyobcovania, nemajú miešať svetské tresty.

Filip Melanchton: Wittenberská reformácia

Svetská vrchnosť je ustanovená na udržiavanie vonkajšieho poriadku a trestanie priestupkov. Súd v cirkvi má trestať nepravé učenie, verejné hriechy, vylúčením zo zboru. Pred tento súd patria aj manželské záležitosti, otázky svedomia, čo občiansky sudca nemôže.

Vieroučný výbor ECAV sa touto problematikou bude zaoberať. Myslím, že pri hľadaní súladu našich súčasných predpisov s reformačnými zásadami, bude potrebné, v otázke Večere Pánovej, vziať do úvahy aj konanie Pána Ježiša, ktorý nevyľúčil od poslednej večere Judáša.

Mgr. Ján Meňky (menky@stonline.sk)

Autor je ev. farárom v Michalovciach a predsedom Vieroučného výboru ECAV

• LITURGIKA

Kresťanské Služby Božie v prvých troch storočiach nášho letopočtu – židovské bohoslužby a ich vplyv na kresťanskú liturgiu

V čase vzniku kresťanstva bolo židovstvo rôznorodé – rozličné skupiny v jednotlivých oblastiach podliehali vlastným liturgickým pravidlám. Spoločné mali pevne určené časy na modlitby počas dňa a počas týždňa. Veľkú úlohu zohrával v židovstve jeruzalemský chrám, ktorý bol nielen modlitebným, ale v prvom rade obetným miestom židovského náboženstva. Až po jeho zničení v roku 70 sa bohoslužobný život Židov úplne sústredil do synagóg. V diasporách, kde chrám nemali vôbec, to tak bolo od začiatku vzniku tejto inštitúcie. Synagogálne bohoslužby sa stali modelom, ktorý poslužil pre kresťanov

na vytvorenie rámca vlastných bohoslužobných stretnutí.

Inštitúcia synagógy začala existovať už za čias Starej zmluvy a poskytla „základ pre bohoslužby kresťanov a moslimov“¹. Židovská tradícia hovorí, že pôvod synagógy môžeme hľadať u Mojžiša alebo dokonca už u patriarchov. Pre tieto tvrdenia však neexistujú žiadne hodnotné historické podklady. Všetky zmienky v najstarších textoch Biblie sú považované za „termini ante quem“, a preto sa väčšina biblických bádateľov zhoduje v tvrdení, že pôvod synagógy musíme hľadať v diaspóre v Babylone. Bolo to práve počas babylonského exilu, keď sa židovskí veriaci najprv stretávali vo svojich domoch, aby tak udržali nažive svoju vieru a ich prvoradým cieľom bolo neustále čítanie a štúdium Zákona, čo sa neskôr stalo centrom synagogálnych stretnutí.² Toto sa neskôr rozšírilo po všetkých krajinách, kde sa židovská komunita nachádzala, dokonca aj do Palestíny, kde Židia chodili do synagóg najmä vtedy, ak nemohli ísť z rôznych príčin do jeruzalemského chrámu.

Pozrime sa teraz bližšie na to, ako synagogálne bohoslužby vyzerali. Najranejšie zdroje Mišny nám prezradia, že Židia mali tri obvyčajné každodenné synagogálne bohoslužby, ktoré pozostávali z týchto základných častí³:

Vstupná výzva: „Požehnajme Hospodina, ktorý má byť požehnaný.“

Shema. Bolo recitované každý deň ráno, popoludní a večer. Skladalo sa z troch častí: Deut 6,4-9; 11,13-21; Num 15,37-41. Pôvodne bolo čítané zo zvitku, ktorý tiež obsahoval Dekalógu, ale neskôr od toho upustili, pretože odriekanie Dekalógu bolo zo synagogálnych bohoslužieb vynechané. Mnohí bádatelia tvrdia, že Shema bolo skôr vyznaním viery, ako modlitbou, ale iní naproti tomu hovoria, že

¹ ROWLEY, H. H., *Worship in Ancient Israel, Its Forms and Meaning*, Philadelphia 1967, str. 213

² *Ibid.*, str. 224. *K danej problematike vid' tiež:* HUMPHREY, *The Old and New Testament Connected*, 1845; EDERSHEIM, *The Life and Times of Jesus the Messiah*, 1901; ZARB, *Angelicum*, 1928; DRAZIN, *The History of Jewish Education*, 1940

³ *Poriadok je zostavený podľa knihy:* SENN, Frank C., *Christian Liturgy, Augsburg Fortress, Minneapolis, MN 1997*, str. 68 - 70

toto bol až neskorší výdobytok a v raných časoch skôr slúžilo na vyzdvihnutie posvätnosti a dôležitosti Zákona. Nachádza sa tu myšlienka o Bohu, ktorý nie je len Bohom celého národa, ale aj Bohom každého jednotlivca a dokonca aj jediným Bohom na celej Zemi. Mišna hovorí, že bolo dennou súčasťou chrámovej liturgie, ktorá bola neskôr prebraná do synagóg. Josephus vo svojom diele *Antiquitates* zasa tvrdí, že príkaz opakovať Shema dal už Mojžiš na pamiatku vyslobodenia z Egypta a má sa to diať dvakrát denne.⁴

Pred Shema a po Shema bolo predpísané odriekanie **požehnaní** (berákót)⁵. Ráno a popoludní:

Yotzer (Ten, ktorý tvorí svetlo – požehnanie svetla)⁶. Toto požehnanie je poskladané z viacerých častí, ktoré vznikli v rôznych časových obdobiach. Originál alebo najstaršia forma požehnaní nemôže byť s istotou určená, ale je veľmi pravdepodobné, že toto požehnanie vzniklo v období vzniku kresťanstva, pretože obsahuje slová a frázy, ktoré nie sú staroveké, ale objavujú sa v mladších obdobiach.

Ahabah (Nekonečnou láskou miluješ)⁷.

⁴ OESTERLEY, W.O.E., *The Jewish Background of the Christian Liturgy*, University Press, Oxford 1925, str.44

⁵ *Mishnah*, preklad Jacoba Neusnera, Yale University Press, Yale and London 1988, str. 4, 1:4 A, 1:4 B

⁶ OESTERLEY, W. O. E., *The Jewish Background of the Christian Liturgy*, University Press, Oxford 1925, str. 48: „Požehnaný si, Hospodine, náš Bože, Kráľ sveta, ktorý si sformoval svetlo a stvoril tmu; ktorý tvoríš pokoj a stvoril si všetky veci; ktorý dávaš vo svojej milosti svetlo na zem a tých, ktorí na nej žijú a vo svojej добрote obnovuješ každým dňom dielo svojho stvorenia. Preto buď požehnaný, ó Hospodine, náš Bože, za výbornosť diela svojich rúk a za jasné svetlá, ktoré si stvoril; nech Ťa oslavujú. Selah. Požehnaný si Ty, ó Hospodine, ktorý si stvoril svetlá.“

⁷ *Ibid.*, str. 48 - 49: „Miluješ nás veľkou láskou, ó Hospodine, náš Bože; s veľkou a pretekajúcou ľútosťou pohliadaš na nás, ó Otče, náš Kráľu, pre našich otcov, ktorí v Teba dôverovali a ktorých si učil životu, si milostivý aj ku nám, aj nás učíš žiť. Osvieť naše oči Tvojim Zákonom, nech naše srdcia prilnú k Tvojim prikázaniám; zjednot' naše srdcia v láske a bázni voči Tvojmu menu, aby sme nikdy neboli zmätení. Lebo Ty si Boh, ktorý zachraňuje; nás si si vybral zo všetkých ľudí a jazykov a priviedol nás bližšie k Tvojmu veľkému Menu (Selah) v dôvere, aby sme Ti vzdávali vďaka a hlásali Tvoju jedinosť v láske. Požehnaný si Ty, ó Hospodine, ktorý si

Toto požehnanie má už od najstarších zdrojov badateľne veľmi málo prídavkov a mnohí bádatelia ho označujú za najkrajšiu liturgiu.

[Shema]

Geullah (Pravdivé a hodnoverné sú Božie slová a zaslúbenia)⁸. Predpokladá sa, že originálny text bol omnoho kratší, ale v priebehu storočí bolo utvorených množstvo prídavkov.

Večer:

Yotzer (Ten, ktorý dáva, aby prišiel večer)

Ahabah (Nekonečnou láskou miluješ)

[Shema]

Geullah (Pravdivé a hodnoverné sú Božie slová a zaslúbenia)

Hashkibenu (Daj, nech si v pokoji ľahnem)⁹.

*si z lásky vybral za svoj ľud Izraelcov.*⁸

⁸ *Ibid.*, str. 50: „Pravdivé a stále pokračujúce, založené a pretrvávajúce, správne a verné, milované a vzácné, hodné túžby a milé, obdivuhodné a krásne je toto slovo pre nás naveky. Je pravdou to, že Boh sveta je naším Kráľom, Skalou Jákobovou, štítom našej spásy. Pretrváva z generácie na generáciu, a tak isto pretrváva aj Jeho meno. Jeho trón je pevne založený a Jeho kráľovstvo a Jeho vernosť pretrvá naveky. Aj Jeho slová sú živé a pretrvávajúce, verné a hodné túžby naveky už od najstarších čias, pre našich otcov, pre nás a pre naše deti a pre našu generáciu a pre generácie potomkov Izraela, Tvojich služobníkov. Je pravda, že Ty si Ten, ktorý je Hospodin, náš Boh a Boh našich otcov; náš Kráľ a Kráľ našich otcov; náš Spasiteľ a Spasiteľ našich otcov; náš Tvorca, Skala našej spásy; náš Osloboditeľ a náš Vysloboditeľ od večnosti; toto je Tvoje meno; toto je Boh, ktorý je s tebou.“ Nasledujúca pasáž je mnohými bádateľmi považovaná za neskorší prídavok, aj keď hlavným obsahom však zostáva vyslobodenie z Egypta: „Novou piesňou vykúpení chvália Tvoje meno na brehu mora; jedným hlasom vzdávajú vďaky a uznávajú Ťa za Kráľa a hovoria: Nech Hospodin vládne naveky vekov. Skala Izraela, povstaň, aby si pomohol Izraelu a podľa svojho sľubu oslobod' Júdu a Izrael. Náš Spasiteľ, všemohúci Boh je Jeho meno, Svätý Izraela. Požehnaný si Ty, ó Hospodine, ktorý si vykúpil Izrael.“

⁹ *Ibid.*, str. 51: „Daj, nech si ľahnem, ó Hospodine, môj Bože, v pokoji; a daj, nech zasa vstanem, ó Kráľu, živý. Okoles ma oltárom svojho pokoja; a veď ma svojou dobrou radou. Pre svoje meno ma oslobod' a buď mojím štítom. Mojich nepriateľov odo mňa vzdial, nákazlivé choroby a meč, hlad a smrť; zažeň Zlého spredu mňa aj spoza mňa. Ochráň ma v tieni svojich krídel, lebo Ty, ó Bože, si mojím Ochrancom a Osloboditeľom. Ty, ó Bože, si milostivý a milosrdný Kráľ. Chráň moje vychádzanie i moje vchádzanie, aby bolo na život a pokoj odteraz až naveky. Požehnaný si Ty, ó Hospodine, ktorý chráni svoj ľud Izrael naveky.“

Toto požehnanie bolo súčasťou večernej liturgie, nie je známy originálny text.

Shemoneh Esreh (modlitba osemnástich prosieb) alebo **Amidah** (stojac – vyjadrenie postoja pri tejto modlitbe) alebo **Tefillah** (modlitba). Táto modlitba pozostáva z chvály, prosieb a vďaky. Bola odriekaná ráno a popoludní po požehnaní *Geullah* (*Yotzer*, *Ahabah*, *Shema*, *Geullah*, *Tephillah*). Večer bola táto modlitba vynechaná.¹⁰ „Súčasná forma tejto modlitby je pripisovaná Simeonovi hap-Pakoli (ktorý žil okolo r. 110 nášho letopočtu)¹¹, je však zrejme, že základné prosby sú omnoho staršie. Nie je teda úplne jasné, kto je pôvodným autorom tejto modlitby, ale väčšia skupina biblických bádateľov sa prikláňa ku tvrdeniu, že pochádza pravdepodobne od určitej skupiny ľudí, ktorá mala dve skupiny členov. „Jedna skupina sa zhromažďovala k štúdiu Písma a k modlitbe, zatiaľ čo druhá skupina sa zúčastňovala kňazskej služby v chráme. Neskôr, keď bol chrám zničený, nadobudla modlitba charakter duchovnej obete.“¹² Počas synagogálnej bohoslužby veriaci spoločenstvo stálo, potichu sa modlilo spolu s tým, kto modlitbu predriekal a na konci všetci povedali nahlas: Amen.

Prvé tri odseky môžeme nazvať chválami, posledné tri sú zasa vďakyvzdania. Prosby 4 - 15 sú prosbami vo vlastnom slova zmysle. Tieto prosby boli počas Šabbatu vynechávané, lebo „aj Boh má právo na odpočinok“¹³ a nahradené jednoduchým požehnaním Šabbatu (*qedushat hajjom*).

V období rokov 90 – 117 bola do palestínskeho textu pridaná 12. prosba, odsudzuje všetkých odpadlíkov, najmä kresťanov a iných heretikov, ktorí majú byť bez milosti odsúdení. Je to zrejme reakcia na rast kresťanskej cirkvi a v tomto období prichádza oddelenie kresťanov a Židov.

Kňazské požehnanie – Áronovské požehnanie (Num 6, 24 – 26). Toto požehnanie predpisuje Mišna¹⁴. Jeho pôvod nachádzame

¹⁰ *Ibid.*, str. 35

¹¹ ROWLEY, H. H., *Worship in Ancient Israel, Its Forms and Meaning*, Philadelphia 1967, str. 234

¹² SENN, Frank C., *Christian Liturgy, Augsburg Fortress, Minneapolis MN 1997*, str. 69

¹³ *Ibid.*, str. 69

¹⁴ *Mishnah, preklad Jacoba Neusnera, Yale University*

už v chrámevej liturgii pri dennom obetovaní. Do synagogálnej liturgie sa dostalo v spojitosti s Veľkou modlitbou (ako je *Shemoneh Esreh* niekedy nazývaná) a obe časti boli považované za jeden liturgický celok. Teologické chápanie modlitby osemnástich prosieb sa zrejme po zničení chrámu posunulo do roviny nahradenia už neexistujúcej materiálnej obete, preto ľud môže ponúknuť Bohu jedine obeť svojich modlitieb a chvál.¹⁵

Požehnanie bolo prednesené, ak bol prítomný kňaz. Tento sa otočil tvárou k ľuďom s pozdvihnutými rukami (vo výške ramien). Veriaci opakovali za kňazom každú formulu nahlas a na konci každej formulky povedali hlasne: Amen. Ak kňaz nebol prítomný, požehnanie bolo vynechané.¹⁶

Čítanie Písma – v pondelok, štvrtok a vo sviatky bola čítaná Tóra (Pentateuch), počas Šabbatu a vo sviatky sa k čítaniu Tóry pridávala aj pasáž z prorockých kníh. Písmo bolo čítané v hebrejčine.

Podľa židovskej tradície je táto prax veľmi stará – pochádza od Mojžiša¹⁷. Iní odvodzujú začiatok tejto praxe od Nehemiáša a udalostí, ktoré sa odohrali po návrate z babylonského zajatia¹⁸. Každopádne, pravidelnosť čítania Zákona je doložiteľne datovaná približne v polovici 3. st. pred naším letopočtom.¹⁹

Spôsoby čítania Tóry boli rôzne. Podľa babylonského Talmudu mala byť Tóra prečítaná za jeden rok. Naopak, palestínsky Talmud počítal s trojročným cyklom. Haphtarah alebo čítanie z Prorokov začalo o niečo neskôr ako čítanie Zákona. Pôvodne boli Proroci čítaní len na sviatky, neskôr sa táto prax rozšírila aj na bežné dni. Dodnes nie je úplne vyjasnené vnútorné prepojenie medzi čítaním z Tóry a čítaním z prorokov, lebo text z prorockých zvitkov si vyberal čitateľ. Je možné, že existovali nejaké, nám neznáme, vnútorné pravidlá synagógy

Press, Yale and London 1988, str. 871, Tamid 7:2

¹⁵ SENN, Frank C., *Christian Liturgy, Augsburg Press, Minneapolis MN 1997*, str. 70

¹⁶ ROWLEY, H. H., *Worship in Ancient Israel, Its Forms and Meaning, Philadelphia 1967*, str. 23

¹⁷ *Deut 31,9nn*

¹⁸ *Neh 8,2-3*

¹⁹ OESTERLEY, W.O.E., *The Jewish Background of the Christian Liturgy, University Press, Oxford 1925*, str. 39

pre čítanie Písma. Dĺžku čítanej pasáže z Prorokov si určoval samotný čitateľ, ktorým mohol byť každý dospelý člen komunity, ale ak sa v spoločenstve objavil nejaký kňaz alebo levita, mali v čítaní Písma prednosť.

Po čítaní textov nasledoval ich preklad do reči poslucháčov (podľa toho, o ktorú diaspóru išlo, to bola buď aramejčina, alebo gréčtina). Neskôr boli z týchto ústnych prekladov vytvorené písomne fixované preklady tzv. Targumy. Neboli to veľmi verné preklady, ale hlavne zrozumiteľné pre tých, ktorí ich počúvali.

Výklad čítaného textu. Vykladať text mohol rabin, ak bol na návšteve rabin z inej oblasti, mal prednosť. Výklad pramenil aj z faktu, že nie všetci Hebrejci v danej dobe hovorili a rozumeli hebrejsky, skôr to bola aramejčina, neskôr gréčtina. Pôvod výkladu čítaného textu môžeme podľa tradície hľadať po návrate z babylonského zajatia.²⁰ Podľa predpisov Mišny môže čítanie prebiehať len v prítomnosti minimálne desiatich mužov.

Spievanie žalmov. Pôvodne žalmy sprevádzali kultické obetné rituály a boli skladané a pravdepodobne aj spievané kultickými prorokmi, ktorí spolu s kňazmi slúžili pri bohoslužbe v chráme. Žalmy totiž nie sú len modlitbami jednotlivcov, ale dokážu vyjadriť aj vnútorné pocity celého spoločenstva. **J. P. Peters** sa vo svojej knihe *The Psalms as Liturgies* v roku 1922 pokúsil dokázať, že žalmy boli skomponované pre čisto liturgické použitie v spojitosti so svätymi v celej zemi: jahvistické žalmy pre chrám v Jeruzaleme, elohistické žalmy pre svätyně na severe. Kórachovské žalmy spájal so svätymi v Dáne, Asafitské žalmy s Bételom, originálne však boli skomponované pre svätyně na severe krajiny a sprevádzali obetné rituály. **A. C. Welch** (*The Psalter in Life, Worship and History*, 1926) zasa tvrdil, že žalmy boli napísané nielen pre verejné, ale aj pre súkromné rituály v chráme, a preto musia byť chápané jedine v súvislosti s kultom. **Mowinckel** (*Psalmenstudien*, 1922) sa pokúsil všetky žalmy spojiť s kultom a dať ich do bližšieho vzťahu s prorokmi. Tvrdil, že žalmy boli liturgicky spievané tréňovanými osobami a zmyslom všetkého bolo vzbudiť v uctievačovi nejaký zmysel a chápanie toho, čo zažíva.²¹

²⁰ *Neh 8,8*

²¹ ROWLEY, H. H., *Worship in Ancient Israel, Its Forms*

Použitie žalmov nachádzame aj v synagogálnej liturgii – a to na začiatku a medzi jednotlivými čítaniami z Písma. Boli spievané rezponzným spôsobom.²²

Kresťania v mnohom nadviazali na židovskú tradíciu. V prvom rade si to môžeme všimnúť pri modlitebných hodinách. Židia mali predpísané tri modlitebné hodiny: ranná modlitba (tephillat sharar), popoludňajšia modlitba (tephillat minhah), večerná modlitba (tephillat ha'erev). Kresťanská tradícia pokračovala v týchto modlitebných hodinách, vznikali Mattiné, Laudy a Vespéry, ktoré boli tvorené prevažne modlitbami spoločenstva – chvály a vďakyvzdania spojené s prímluvnými modlitbami.

Väčšina prvkov zo synagogálnej bohoslužby sa stala súčasťou kresťanskej bohoslužby v obmenenej podobe – vstupná liturgia (rôzne predspevy), odriekanie vyznania viery (neskoršieho Kréda či už v podobe Apoštolského vierovyznania alebo v podobe piesne), čítanie Písma (pri kresťanských zhromaždeniach bola čítania nielen Stará zmluva, ale aj spisy, ktoré sa neskôr stali súčasťou novozmluvného kánona), výklad Písma – neskôr to boli homílie a kázne, spievanie žalmov rezponzným spôsobom, modlitby a požehnanie. Taktiež slovíčko Amen – nech sa tak stane, ktoré kresťania používajú rovnakým spôsobom ako Židia – po modlitbách, ako odpoveď veriaceho človeka na predtým povedané. V synagógach si raní kresťania všimli aj vonkajšie znaky, ktoré staroveké bohoslužby sprevádzali – oddelenie mužov a žien, ženy majú pokrytú hlavu, muži majú hlavu odokrytú, pri modlitbe všetci stoja.

Vplyv židovstva na kresťanstvo sa premieta aj do oblasti obrazov (predstav) – ľudstvo tu na Zemi vidí len obraz (odraz) Božej slávy, ktorá sa odráža v ľudských skutkoch, správaní. Vždy je to len nepriamy odraz, zahalený akoby závojom, pretože nikto nemôže priamo uzrieť Božiu slávu. Kresťania toto ešte viac zdôraznili v Kristovom vzkriesení – jedine vzkriesený Kristus nám poskytuje plný obraz svojho nebeského Otca. Podobne aj liturgia v jeruzalemskom chráme alebo v synagóge je len reflexiou slávy nebeskej bohoslužby a hľadá dopredu a teší sa

and Meaning, Philadelphia 1967, str. 180 - 182

²² SENN, Frank C., Christian Liturgy, Augsburg Fortress, Minneapolis MN 1997, str. 70

na plnosť časov. Tu niekde môžeme hľadať aj korene kresťanskej typológie, ktorá sa prejavila v ikonografii ranej cirkvi. Obrazy svätcov totiž evokujú hlbšiu realitu, ktorá je za nimi ukrytá. Dnes sa tento vplyv prejavuje najmä vo východných ortodoxných cirkvách.²³

Mnoho foriem sa zmenilo, boli rozpracované, rozšírené, mnohokrát prepracované. Poznanie pôvodných foriem a častí nás môže viesť k lepšiemu chápaniu, k novému prepracovaniu našej bohoslužobnej tradície, ktorá sa prejaví v konkrétnych liturgických bohoslužobných poriadkoch.

Mgr. Katarína Valčová, PhD. (katka.valcova@bsmt.sk)
Autorka je pedagogičkou na Biblickej škole v Martine a Žilinskej Univerzite v Žiline

• PREDSTAVUJEME

ZED Považského seniorátu (POS)

Predsedu SPK Považského seniorátu
Mgr. Martina Bobáka, zborového farára
v Nítrijskej Strede, sme sa opýtali:

Čím žije ZED POS?

V našom senioráte žijeme spoločnými starosťami, spoločnou prácou i spoločnými modlitbami. – Tak ako v každom senioráte. Delíme sa o starosti v cirkevných zboroch, o radosť a ťažkosť svojich rodín a informujeme sa o pripravovaných aktivitách v zboroch i v senioráte.

Ako často sa stretávate?

Okrem letných prázdnin raz za mesiac, vždy v inom cirkevnom zbore. Keďže v senioráte je 19 cirkevných zborov, pripraví SPK prípadne na jeden zbor raz za dva roky. Pre žiaden cirkevný zbor to nie je náročné a my zároveň navštívime všetky zbory seniorátu.

Od minulého roku sme začali pripravovať pozvánky už na dva mesiace dopredu. Výhodou je to, že ak sa niekto nemôže zúčastniť SPK, pozná termín i tému na ďalší mesiac. Zároveň nám to aj šetrí peniaze za poštovné, lebo predovšetkým dôchodcovia nemajú e-mail.

²³ WEGMAN, Herman, Christian Worship in East and West, A Study Guide to Liturgical History, New York 1985

Aká je bežná obsahová štruktúra Vašich stretnutí?

Začíname dobrovoľnou modlitebnou chvíľou o 8.30, kde sa bratia a sestry spoločne môžu modliť za problémy svojich cirkevných zborov, za svoje rodiny i za potreby iných. Toto modlitebné spoločenstvo vzniklo na podnet bratov a sestier SPK, ale, žiaľ, v poslednej dobe akoby na spoločné modlitby nebol čas!

Samotná SPK začína úvodnou pobožnosťou, ktorú si pripravuje vždy domáci brat farár/sestra farárka. Nasleduje prednáška, každý rok z inej oblasti teológie. V roku 2008 sme sa zaoberali starozmluvnou teológiou, v roku 2009 sa chceme zaoberať systematickou teológiou. Po prednáške sa väčšinou rozprúdi diskusia, ktorú musíme zastaviť pre krátkosť času a informácie sestry seniorky.

Po tejto pracovnej časti rozoberáme homíliu na najbližšiu nedeľu, ktorú vypracuje vždy dopredu určený brat alebo sestra. Spoločne sa tak pripravujeme na zvesť Božieho slova a SPK uzatvára spoločná modlitba.

Ako hodnotíš záujem o stretnutia z hľadiska účasti a aktivity členov ZED POS?

Záujem o stretnutia je vždy. Účast' na SPK je dobrá. Keďže sme v Považskom senioráte väčšinou mladší v službe, vždy, keď sa niekto nemôže zúčastniť stretnutia pre rodinné dôvody, ospravedlní sa sestre seniorke alebo mne. Sme radi, že medzi nás ešte stále prichádzajú aj dôchodcovia, obohacujú naše SPK svojimi postojmi i skúsenosťami. Hovorí, že pri nás mladnú a ja verím, že my pri nich múdrieme.

Aktivitu členov je cítiť najmä v tom, že sa

zapájajú do diskusií a pomáhajú pripravovať jednotlivé aktivity seniorátu. I v tomto čase pripravujeme viaceré: seniorátnu biblickú olympiádu pre deti, stretnutie spevokolov seniorátu a stretnutie mládeže.

V čom vidíš rezervy – možnosti zlepšenia činnosti ZED POS do budúcnosti?

Potešilo by, keby si viac našich kolegov bolo ochotných naštudovať nejakú literatúru a pripraviť si prednášku z oblasti teológie, o ktorej hovoríme v danom roku. Bola by to príležitosť pre nich samotných dozvedieť sa niečo nové a zároveň to odovzdať ďalej. Viem, že mnohí majú veľa práce vo svojom vlastnom zbore, ale niektorí sú aj v menej početných zboroch a čas by si preto najstali mohli.

Stretávate sa aj pri prisluhovaní Večere Pánovej?

V našom senioráte sa stretávame k prisluhovaniu a prijímaniu sviatosti Večere Pánovej pravidelne na začiatku školského roka, v advente, v pôste a na konci školského roka. Večere Pánovej sa zúčastňujú aj dôchodcovia i manželskí partneri, pokiaľ im to čas a práca dovolí.

Je nejaká aktivita ZED POS, o ktorej si myslíš, že ju stojí za to spomenúť?

Za zmienku stojí naše októbrové stretnutie troch seniorátov. Pripravujeme ho v spolupráci s Východomoravským (ČR) a Myjavským seniorátom pravidelne v októbri – vždy v inom senioráte. Okrem spoločnej prednášky sa prostredníctvom seniorských správ informujeme o dianí v cirkvi i v spoločnosti za posledný rok.

• AKTUÁLNE

K cirkevnému nariadeniu (ďalej CN) č. 2/ 97 O služobných povinnostiach kňazov a diakonov

Pred niekoľkými týždňami som si z úst istého cirkevného predstaviteľa vypočul nasledujúce slová: - *Páni farári si nemajú myslieť, že do konca svojho života budú farármí...*

Tieto slová prišli ako blesk z čistého neba bez akéhokoľvek kontextu s dovtedy prebiehajúcou diskusiou. Keďže je tento príspevok určený pre stavovský časopis kňazov ECAV na Slovensku, teda vyštudovaných teológov, a podľa niektorých neordinovaných členov ECAV majú paragrafy prednosť pred učením a vierovyznaním cirkvi, „exegézu“ obmedzím na citovanie cirkevného nariadenia (ďalej CN) č. 2/97 o služobných povinnostiach kňazov a diakonov v znení CN č. 1/03 § 1: *Kňazom Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku je každý, kto bol do tejto funkcie ustanovený bez ohľadu na to, či je s cirkvou v pracovnom vzťahu. Kňazom je teda kaplán, farár, biskup, dôchodca v službe aj mimo nej, ale aj ordinovaný, ktorý pôsobí v inom povolaní alebo je bez pracovného pomeru.*

Domnievam sa, že citované slová cirkevného predstaviteľa z radov neordinovaných majú základ v navrhovanom CN na zabezpečenie vykonávania duchovenskej služby v ECAV, ktoré je už viac než rok predmetom rozličných diskusií. Predkladateľ návrhu sa domáha toho, aby kňazi neboli s cirkvou v pracovnoprávnom, ale služobnom pomere. Robí tak hneď v § 1 ods. 1 návrhu CN: *Vykonávanie duchovenskej služby ordinovaným kňazom (§ 2, ods. 2 CZ č. 11/94, to jest farárom, seniorom, biskupom, kaplánom a ordinovaným diakonom ďalej len duchovným) je v ECAV vždy služobným pomerom, nepokladá sa za pracovnoprávny vzťah a neuzatvára sa pracovná zmluva v zmysle Zákonníka práce (Zákon č. 311/2001 Z. z.)*

Ako je zrejmé, tento návrh sa opiera predovšetkým o Zákon NR SR č. 311/2001 Z. z. (Zákonník práce) v znení neskorších úprav § 3 ods. 3 a Cirkevný zákon (ďalej CZ) č. 11/1994

o cirkevných predstaviteľoch, ich voľbách a o charakteristike niektorých funkcií v znení CZ č. 9/2008 § 5 ods. 2. Pozrime sa na tieto predpisy bližšie.

Zákonník práce § 3 ods. 3 uvádza: *Pracovnoprávne vzťahy zamestnancov cirkví a náboženských spoločností, ktorí vykonávajú duchovenskú činnosť, sa spravujú týmto zákonom, ak tento zákon, osobitný predpis, medzinárodná zmluva, zmluva uzatvorená medzi Slovenskou republikou a cirkvami a náboženskými spoločnosťami alebo vnútorné predpisy cirkví a náboženských spoločností neustanovujú inak.*

CZ č. 11/1994 § 5 ods. 2 hovorí: *Za zamestnanca sa pokladá predstaviteľ alebo funkcionár, s ktorým je uzavretý pracovný pomer. Služobný pomer pracovníkov duchovnej služby sa nepokladá za pracovnoprávny vzťah a pracovnoprávne predpisy sa používajú len podporne.*

Predkladateľ návrhu argumentuje tým, že keď je kňaz do duchovenskej služby volený alebo menovaný, ide o vzťah na úrovni služobného pomeru. Domnievam sa, že toto jeho tvrdenie je v súlade s CZ č. 11/1994 tak, ako je citovaný vyššie. **Taktiež sa však domnievam, že tento CZ je v rozpore s vyššie citovaným Zákonníkom práce, podľa ktorého zamestnanci cirkví a náboženských spoločností vykonávajúci duchovenskú činnosť sú v pracovnoprávnom pomere.** Je na čase tento rozpor odstrániť a CZ č. 11/1994 dať do súladu so zákonnou úpravou štátu, ako to napokon predpokladá aj Cirkevný ústavný zákon 1/93 (Cirkevná ústava) v znení Cirkevného ústavného zákona č. 1/2008 čl. 4 bod 2: *V činnosti upravenej zákonmi štátu sa Evanjelická cirkev spravuje ich ustanoveniami.*

Ak niekto porovnáva službu duchovných so službou vojakov, policajtov a iných osôb v štátnej službe alebo vo výkone verejnej funkcie, tak treba povedať, že podľa Zákonníka práce títo - na rozdiel od duchovných - naozaj nie sú v pracovnoprávnom pomere. Zákonník práce § 2 ods. 1 a 2 v ich prípade totiž hovorí o právnom vzťahu, zatiaľ čo pri zamestnancoch cirkví vykonávajúcich duchovenskú činnosť o pracovnoprávnom vzťahu, čo je zásadný rozdiel. Tu podľa mňa spočíva prvý, zároveň najväčší a zásadný nedostatok predloženého návrhu CN na zabezpečenie vykonávania duchovenskej služby v ECAV, pretože svojou filo-

• TIP NA ČÍTANIE

Nebudme primitívmi vo vlastnom historickom dome

(Pavel Proksa: Od Hurbana k Struhárikovi – Pastorálne konferencie v rokoch 1871 – 1952, vyd. Tlačové štúdio Váry, Trnava 2003, 105 strán)

Slová citované v nadpise odzneli ako naliehavá výzva v jednej z kázni emeritného biskupa VD Jána Midriaka (pozri: EPST, roč. 96, č. 39/2006, str. 5). Tomu, aby sme – ako evanjelickí duchovní – neboli „primitívmi vo vlastnom historickom dome“, napomôže prečítanie si rozsahom nevelkej, no obsahovo veľmi cennej publikácie Pavla Proksu: *Od Hurbana k Struhárikovi*. Jej obsah tvoria dejiny pastorálnych konferencií našej cirkvi, počnúc od čias J. M. Hurbana po rozpustenie Spolku ev. a. v. kňazov komunistickými mocipánmi. Tento svoj príspevok do slovenskej ev. historickej spisby rozdelil autor na 5 častí:

- (1) Seniorálne pastorálne konferencie nitrianske;
- (2) Konferencie nitrianskeho bratstva v r. 1922-1952;
- (3) Všeobecná vnútromisijná a pastorálna konferencia VVPK;
- (4) Konferencia evanjelických duchovných KED;
- (5) Lutherov spolok evanjelických a. v. kňazov (SPEVÁK).

Pavel Proksa k nim pripojil i 6. časť: *Polčas – obhajoba a reakcia*. V nej publikuje obhajobu smerovania evanjelickej cirkvi na Slovensku po nastúpení jej nového, so socializmom kolaborujúceho vedenia, z pera Jána Michalka, vtedajšieho dekana našej bohosloveckej fakulty (SEBF) i brilantné reakcie na ňu od viacerých autorov (Juraj Struhárik, Oto Vízner, Pavel Proksa, Rudolf Košťal). Za krátkym autorovým záverom nasleduje menný zoznam osôb a menný zoznam miest a obcí uvádzaných v publikácii.

Proksova práca vedie nás, súčasníkov, k odkrývaniu koreňov – k objavovaniu, čo bolo zámerom stretávania sa evanjelických farárov

zofiou je zjavne v rozpore s platnou zákonnou úpravou štátu. Nehovoriac o tom, aké fatálne následky by malo zrušenie pracovnoprávneho vzťahu na základe nového interného predpisu cirkvi v rozpore s touto zákonnou úpravou štátu ku konkrétnemu dátumu, ako ho návrh CN na zabezpečenie vykonávania duchovenskej služby v ECAV predpokladá. Služobný pomer zamestnancov cirkví a náboženských spoločností vykonávajúcich duchovenskú službu by bol možný jedine za predpokladu, že by štát zmenil Zákonník práce tak, aby ich pracovnoprávny vzťah označil za vzťah právny, a súčasne vydal osobitný predpis, ktorý by tento právny vzťah konkretizoval – vrátane takých skutočností, ako sú odvody do Sociálnej poisťovne, odvody do zdravotných poisťovní alebo podmienky pre vznik nároku na starobný dôchodok.

Návrh CN na zabezpečenie vykonávania duchovenskej služby v ECAV je pomerne stručný a k jeho ďalším ustanoveniam by sa dal pripojiť ďalší komentár. S predloženým návrhom veľmi úzko súvisí aj návrh CN o dovolenke duchovných, ktorý si žiada samostatný komentár. Domnievam sa však, že v tejto chvíli je zbytočný. Súčasný návrh CN na zabezpečenie vykonávania duchovenskej služby v ECAV je v rozpore so zákonom štátu, preto je zlý, neprijateľný a treba ho v celom rozsahu zamietnuť. Kňazi majú byť podľa Zákonníka práce s cirkvou v pracovnoprávnom pomere. Ak si tento pracovný vzťah vyžaduje úpravu, treba ju pripraviť a vykonať tak, aby Zákonník práce porušený nebol. Cirkev nech pracovnoprávne pomery svojich zamestnancov vykonávajúcich duchovenskú službu upraví takým spôsobom a tam, kde jej to legislatíva tohto štátu umožňuje.

*Mgr. Ján Bunčák (buncak@ecav-trencin.eu)
Autor je ev. farárom v Trenčíne*

v našej cirkvi (pozri stať: Zákony Hurbanových pastorálnych konferencií, str. 12 – 16). Približuje čitateľom, čím evanjelickí duchovní žili, aké otázky a problémy riešili. Mnohé nestratili aktuálnosť ani v súčasnosti (sobáš rozvedených; konfirmačná príprava: „Cieľom konfirmačného vyučovania nie je nazbierať určité množstvo vedomostí, ale priviesť konfirmanta k živému povedomiu Božieho synovstva... Nesmieme konfirmovať všetko, čo dorastie vekom“ – str. 23).

Kniha približuje spôsoby práce farárskych spolkov. Napr. v r. 1933 predseda SPEVÁKa radil seniorálnym pastorálnym konferenciám zaoberať sa: „našími vlastnými kňazskými chybami a nedostatkami; čím by mohla cirkev prispieť k zmierneniu vzrástajúcej sa biedy; ako usmerniť činnosť cirkevných spolkov; ako pochovávať samovrahov“ – str. 52.

Čitateľsky najstrhujúcejšie sú príspevky v 6. časti publikácie, reagujúce na obhajobu dekana SEBF. Napr. Juraj Struhárik píše: „Nie sme proti socializácii, len proti ateizácii... Cirkev očakávala od vás (pozn.: vrcholných predstaviteľov cirkvi) pod tlakom viac odolnosti a menej povolnosti“ – str. 72. „Láskou Božou v Kristu Ježiši snažte sa prikrývať a ospravedlňovať, čo by sa v cirkvi diať nemalo a v takej miere ani diať nemuselo.“ Oto Vizner poznamenáva: „Michalko upozorňuje, – ako naliehavo potrebné je hľadať cestu z minulosti cez prítomnosť do budúcnosti. – Zlá je to rada. Naša cirkev takúto cestu nemusí hľadať, lebo ňou je i zostáva Ježiš Kristus, ktorý je „cesta i pravda i život.“ ... „Cesta je veľmi jasne vyznačená každému z nás v 15. kapitole evanjelia podľa Lukáša. Niet inej cesty!“ – Str. 76. „Či nebola by bývala skutočná pomoc svet, keby mu boli cirkev a jej predstavitelia hovrili pravdu z hľadiska Božieho slova?“ – Str. 78. „Otázka, nazdávam sa, je jasná: Ak nemohli zabrániť deformáciám, mali sa vzdať. Keď sa nevzdali, nesú zodpovednosť. Uvedomujeme si, pravda, že aj k abdikácii či už v tých časoch, alebo dnes, treba duchovných síl.“ – Str. 80.

Pavel Proksa vo svojom diele podáva históriu nie len faktograficky, ale ako podnet pre dnešok. Píše, že v historických „dokumentoch našiel čosi pre potešenie, povzbudenie, ale aj na výstrahu!“ – Str. 8. S týmto nálezom autora sa čitateľ – po oboznámení sa s výsledkami Prok-

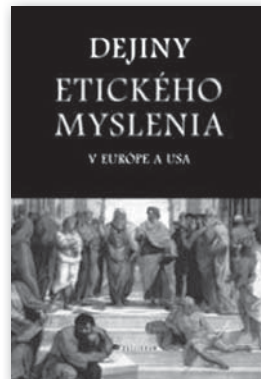
sovo historického bádania (t. j. po prečítaní si publikácie), pravdepodobne stotožní. Bolo by preto na škodu, ak by sa kniha Od Hurbana k Struhárikovi nedostala do rúk každého duchovného ECAV na Slovensku, ale aj do rúk neordinovaných čitateľov, zaujímavých sa o evanjelické cirkevné dejiny. Ak by Proksova historická štúdia zostala nepovšimnutá a nenašla by miesto vo farských knižniciach i osobných knižniciach evanjelických kazateľov, hrozba, že budeme „primitívmi vo vlastnom historickom dome“ by sa mohla zmeniť na skutočnosť.

Mgr. Martin Šefranko (sefrankom@gmail.com)
Autor je ev. farárom v Bratislave
a členom Výboru ZED ECAV

• RECENZIA

Dejiny etického myslenia v Európe a USA

(Kolektív autorov, vydavateľstvo: Kalligram, 2008; 896 strán, pevná väzba, rozmer 160x 235 mm, cena: 29, 74 €)

Takýto názov nesie kniha, ktorú sa Vám pokúsím predstaviť – priblížiť a dostala sa mi do rúk v novembri 2008. Nie je to kniha na oddychové čítanie (aj keď pre niekoho to možno oddychové čítanie byť môže). Je to

predovšetkým, ako aj autori tejto publikácie uvádzajú, vysokoškolská učebnica. Vyšla vo vydavateľstve Kalligram, spol. s.r.o. v roku 2008 ako prvé vydanie. Editorka Anna Remišová spojila prácu tridsiatich vysokoškolských pedagógov a vedeckých pracovníkov zo slovenských a českých vysokých škôl a z vedeckých inštitúcií. Medzi autormi participujúcimi na vzniku tejto publikácie sa podieľal aj nám veľmi známy Prof. Igor Kišš, zástupca EBF UK, ktorý spracoval úvod k etike v období reformácie a etiku Dr. Martina Luthera.

Kniha pozostáva z tridsiatich dvoch kapitol, v ktorých máme podaný prehľad najvýznamnejších etických smerov, škôl, prúdov v našom kultúrnom prostredí. Pri našej práci – službe v cirkevných zboroch, ktorú konáme, sa takmer vždy stretáme s tým, aby sme zaujali postoj k rôznym životným situáciám našich bratov a sestier v cirkevnom zbere. Alebo sme postavení pri pastorálnej starostlivosti o nám zverených členov cirkevných zborov do úlohy hľadať, nachádzať a nájsť východiská pri rôznych skúškach života, problémoch, situáciách, keď sa človek musí rozhodnúť a sám nevie nájsť východisko, odpoveď. Snáď žiadna z oblastí nie je taká zložitá a rôznorodá, kde sa na obyčajnú otázku: „Čo je dobré a správne?“ nájde neuveriteľne mnoho ciest k odpovediam, ako aj neuveriteľne množstvo samotných odpovedí. Myslím si, že sa pri riešení etických, morálnych a mravných problémov dnešného človeka nedá sklznúť len k jednoduchým a za-behaným odpovediam, ktoré sme kedysi počuli, ktoré vo svojej dobe mali (a v určitom aspekte majú aj dnes) svoj význam, pretože človek už nechce počuť len jednoduché odpovede.

„Zámerom autorov bolo predstaviť európske a severoamerické etické myslenie ako celok, aby čitateľ, ktorý študuje etiku a filozofiu, alebo čitateľ, ktorý sa zaujíma o etiku a morálku, získal viac – menej ucelenú predstavu o tom, kto, kedy a akým spôsobom riešil morálne a etické otázky a čím prispel k rozvoju etického myslenia v našej kultúre.“ (Citované z obálky knihy).

Kniha je zostavená veľmi logicky a prehľadne. Pri každom autorovi je jasné, v ktorej dobe žil a pôsobil. Zahŕňa hlavných mysliteľov, filozofov a tvorcov etických prúdov od predsokratského obdobia až po etiku v postmoderne

a etiku v stredoeurópskom regióne 20. storočia. Pri každom období uvádzajú autori východiská a kultúrno-spoločenské, ako aj politické pozadie, v ktorom jednotliví tvorcovia etiky pôsobili či pôsobia, a čo ich ovplyvňovalo pri ich tvorbe. V krátkom životopise sa dozvieme aj osobné predpoklady, pôvod jednotlivých autorov filozofických prúdov, ako aj ich vzdelanie a míľniky života, ktoré boli rozhodujúce pre ich tvorbu.

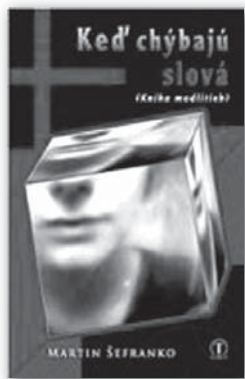
V jednotlivých odsekoch kapitol sa dozvieme aj súhrn ich diela, názvy najvýznamnejších diel, mená ich učiteľov alebo ľudí, ktorí ovplyvnili vo veľkej miere dielo filozofov, mysliteľov, etikov. Samozrejme, v neposlednom rade, čo je najdôležitejšie, je tu zachytené ich myslenie a učenie zhrnuté do niekoľkých odsekov, čo v skratke ponúka možnosť poznať daný prúd v myslení, ale aj východiská, ktoré z toho vyplývajú. Za všetkých uvediem myšlienku Svätopluka Štúra, predstaviteľa slovenskej filozofie 20. storočia, ktorý sa hlásil k línii Masarykovho humanizmu a európskeho kritického realizmu: „Etika je činné láskyplné podporovanie a rozvíjanie celej štruktúry životnej v ktorejkoľvek oblasti a na ktoromkoľvek stupni, všetkých jej funkcií a foriem, len v tom zmysle musí etika prestupovať celý život. Žiadna funkcia ani prejav nestoja tu izolovane a sebestačne, každý záchvev života potrebuje našej činnnej účasti a podpory, preto všade treba človeka morálneho, t. j. vidiaceho a stojaceho v službách tohto celkového nadosobného poriadku životného, v poslednej pastierskej chatrči rovnako ako na kráľovskom tróne.“ (Str. 799; Štúr, 1993, str. 327).

Nie je to najlacnejšia kniha, ale veľmi užitočná (aspoň z môjho pohľadu) pre evanjelického farára/ku, ktorý/a chce a má ambíciu byť pomocou v tejto oblasti pre cirkevný zbor, pre spoločnosť, ktorá dnes bojuje s mnohými problémami v oblasti etiky, morálky a zmieta sa v marazme nemožnosti hľadať a nachádzať uspokojivé riešenie pre jednotlivca, ako aj spoločnosť cirkvi a občiansku spoločnosť.

Mgr. Marián Čop (evapfirk@stonline.sk)
Autor je ev. farárom v Modre

• Z TVORBY SLOVENSKÝCH EVAN-
JELICKÝCH DUCHOVNÝCH

**Keď chýbajú slová
(kniha modlitieb)**

Keď chýbajú slová (kniha modlitieb) – prispelo do nej cca 50 duchovných ECAV na Slovensku i viacerí jej neordinovaní členovia. Obsahuje 313 modlitieb na sviatok i „piatok“, ktoré sú rozdelené do dvanástich kapitol. Publikácia nechce a nemá nahradiť modlitby formulované slovami čitateľov. Najmä pre situácie či obdobia, keď človeku vo viere dochádza dych – keď chýbajú slová, však na „rozdýchanie“ modlitebného života môžu pomôcť práve modlitby napísané inými. Môžu zabráť aj ako antisklerotikum – prostriedok proti zabúdaniu na to, čo vo víre dní ľahko uniká našej pozornosti. Vo IV. kapitole sú modlitby vhodné pre prípravu k spovedi a Večeri Pánovej, v IX. pre ľudí v trápení a chorobe. Práve pri stretnutiach s nimi nám často chýbajú slová. Tu môže byť kniha modlitieb veľmi vhodnou pomocou. Publikácia, ktorú vydalo vo februári 2009 vydavateľstvo Transcius Liptovský Mikuláš, má 288 strán, brožovanú väzbu a stojí 4, 80 € (144, 60 Sk).

Objednávky: www.transcius.sk

• HUMOR JE BOŽÍ DAR

*****

Osemdesiatročná starénka sa pri spovedi priznáva:

„Ukrývala som doma Žida.“

„To predsa nie je hriech, ale dobrý skutok.“

„Ale ja som od neho brala 10 dolárov denne.“

„Je to síce dosť, ale zachránili ste mu život; takže nemusíte mať výčitky svedomia.“

„Ale ja ich mám, pán farár, pretože až včera som mu povedala, že vojna sa skončila.“

*****

Starká išla so svojou vnučkou do katolíckeho kostola. Bolo to v čase, keď sa dalo ísť na ušnú spoveď aj počas omše. Starká, ktorá chcela ísť na spoveď, zašepkala Kvetke do ucha: „Zostaň teraz chvíľku ticho sedieť, ja zájdem tam do toho domčeka a hneď sa vrátim.“ Keď sa starká vrátila, malá sa vrtí v lavici. „Je ti niečo?“, pýta sa starká. „Starká, mne tiež treba!“

*****

Mladík príde do kostola na spoveď a farár sa ho pýta:

„Tak koľko toho máš, synak?“

„Nóó, vošlo sa na jeden 1 CD ROM...“

*****

Príde muž na spoveď a vraví:

„Pán farár, žena ma chce otráviť.“

Ako správny dušpastier sa farár ide pohovárať so ženou, po troch hodinách sa vráti a hovorí mužovi:

„Synu, radím ti, zober si ten jed...“

*****

• STALO SA

**Stretnutie seniorátnych
predsedov ZED s Výborom ZED**

Dňa 16. marca 2009 sa na pôde Cirkevného zboru ECAV na Slovensku v Poprade – Veľkej stretol na pracovnom stretnutí Výbor ZED s jednotlivými predsedami seniorátnych ZED. O potrebe takéhoto stretávania svedčí aj fakt, že sa zišlo dvanásť predsedov seniorátnych ZED zo štrnástich. Stretnutie prebiehalo pod vedením predsedu ZED brata Jaroslava Matysa. Po úvodnej pobožnosti a modlitbe sme si vypočuli postrehy a podnety predsedov ZED. Zároveň boli predsedovia informovaní aj o príprave valného zhromaždenia ZED a o písaní správ a štatistik. Aby to bolo prehľadnejšie, na tieto veci boli vypracované rovnaké tabuľky a tlačivá. Brat predseda poprosil jednotlivých predsedov aj o pomoc a koordináciu a o aktívne zapojenie sa pri samotnom valnom zhromaždení ZED. Predsedovia boli informovaní aj o úpravách a možnostiach čerpať z fondov ZED. Na toto vypracoval brat Martin Šefranko aj informačný list čerpania možností financií z fondov ZED hlavne pre bratov farárov a sestry farárky na dôchodku, ktorí majú obmedzený prístup k moderným komunikačným systémom ako je internet. Ďalej predsedovia dostali informáciu o ďalšom čísle časopisu Melanchton s prosbou „vyprovokovať“ u farárov túžbu viac písať a publikovať či viesť diskusiu na teologické témy. Na záver stretnutia brat predseda informoval o príprave volieb do Výboru ZED. Poprosil predsedov, aby informovali o týchto skutočnostiach v seniorátoch. Toto stretnutie malo svoj význam istotne pre obidve strany. Tam, kde je komunikácia, je i riešenie. Kde je riešenie, je pokoj a láska. A kde je láska, tam je hlavne Pán Boh, dokonalá láska a porozumenie medzi nami navzájom.

*Mgr. Viktor Sabo
Autor je tajomníkom ZED*

• ZRNKÁ MÚDROSTI

*Zo všetkých darov,
ktoré mi darovalo kresťanstvo,
najkrajšou sa mi vidí Eucharistia,
prijímanie Večere Pánovej.*

André Frossard

*Ak sa ocitneš v kruhu priateľov,
sadneš si s nimi k spoločnému stolu.
Cirkev je ľuďom, ktorý má za úlohu
pripraviť spoločný stôl pre celý svet.*

Jean Cardonnel

• DO VÁŠHO DIÁRA

*Srdečne Vás pozývame na
Teologickú konferenciu,
ktorá sa uskutoční 7. až 10. októbra
2009 v Liptovskom Jáne.
Bude venovaná téme: SLUŽBY BOŽIE.
Tešíme sa na vzájomné spoločenstvo.*

PONUKA KNIŽNÝCH TITULOV

Univerzita Komenského v Bratislave • Evanjelická bohoslovecká fakulta • Bartókova 1

Knižnica EBF UK ponúka záujemcom nasledovné knižné publikácie:

1. ANALÓGIA MEDZI NEBOM A ZEMOU - konferenčný zborník (2003)	2, 92 €
2. APOKARADOKIA - príležitostný zborník (2003)	3, 28 €
3. CESTY HĽADANIA - príležitostný zborník (1994)	0, 91 €
4. DEKALÓG NA PRAHU 21. STOROČIA - konferenčný zborník (2001)	3, 28 €
5. EVANJELICI A EVANJELICKÁ TEOLÓGIA NA SLOVENSKU - príležitostný zborník (1999)	5, 47 €
6. HUMOR A TEOLÓGIA - konferenčný zborník (2003)	4, 01 €
7. IDENTITA V ČASE ZMIEN - konferenčný zborník (2008)	2, 55 €
8. JÁN KVAČALA - OTEC MODERNEJ KOMENIOLÓGIE - konferenčný zborník (2005)	7, 30 €
9. JOZEF MILOSLAV HURBAN, EVANJELICKÝ TEOLÓG A NÁRODOVEC - konferenčný zborník (2008)	3, 28 €
10. KRISTUS - PANTOKRATOR - konferenčný zborník (2002)	1, 82 €
11. MATEMATIKA A TEOLÓGIA - konferenčný zborník (2002)	2, 18 €
12. MEDZI EUFRATOM A ČERVENÝM MOROM (1995)	1, 82 €
13. METANOIA - mäkká väzba- príležitostný zborník (1998)	2, 73 €
14. METANOIA - tvrdá väzba- príležitostný zborník (1998)	3, 28 €
15. ORDINÁCIA ŽIEN ZA FARÁRKY V CIRKVI - konferenčný zborník (2008)	9, 49 €
16. SOCIÁLNA PROBLEMATIKA - grantový zborník (2001)	3, 65 €
17. TEOLÓGIA EVANJELICKÝCH SLUŽIEB BOŽÍCH - konferenčný zborník (2008)	2, 91 €
18. TRHOVÉ HOSPODÁRSTVO Z HĽADISKA TEOLOGICKEJ ETIKY - konferenčný zborník (2001)	2, 92 €
19. V SLUŽBE DUCHA - príležitostný zborník (2002)	3, 28 €
20. ŽENA V CIRKVI - konferenčný zborník (2007)	4, 31 €
21. LOGOS – KRISTUS (zostavovateľ Igor Kišš) zborník z konferencie	5,50 €

Dané publikácie možno zakúpiť v hotovosti, osobne v knižnici EBF UK, Bartókova 8, 811 02, Bratislava, po predchádzajúcom dohovore s p. Otom Nečadom, tel.: 02/67288-050, e- mail: necada@fevth.uniba.sk.

Ostatných záujemcov prosíme, aby svoj predbežný záujem o publikácie nahlásili do 15. mája 2009. Po tomto termíne budú upovedomení o spôsobe platby a zaslania požadovaných knižných titulov.